

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Alternativní životní styl jako varianta spokojeného bytí

diplomová práce

Autor práce: Bc. Kateřina Bendová
Studijní program: Rehabilitace
Studijní obor: Rehabilitační a psychosociální péče o postižené děti, dospělé
a seniory

Vedoucí práce: Mgr. Eva Suchanová, Ph.D.

Datum odevzdání práce: 20. 05. 2013

Abstrakt

Tato diplomová práce nese název Alternativní životní styl jako varianta spokojeného bytí. Pro specifikaci subkultury, které se tato práce věnuje, jsem definovala subkulturu osob bez přístřeší, které, jak jsem nejen předpokládala, ale i vlastní výzkumná data ukázala, mohou spokojenou formu bytí vykazovat. K bezdomovectví se člověk může dostat několika možnými způsoby. Jednotlivců, kteří si bezdomovectví zvolili dobrovolně, je jen malé procento. Většina osob se do této situace dostaly vlastním přičiněním. Jsou zde také osoby, které neměly dostatek sil a možností, aby se bezdomovectví ubránily.

Teoretická část je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitolu jsem pojala jako určitý teoretický rámec této diplomové práce, kde je kladen důraz na sociální normy a teorie sociální deviance, které jsou stěžejní pro osoby bez přístřeší vykazující alternativní životní styl značně se lišící od většinové konformní společnosti. Druhá kapitola je věnována charakteristice bezdomovectví. Na začátku je pro přehlednost uvedeno terminologické vymezení bezdomovectví a osob bez přístřeší. Zabývám se zde také exogenními a endogenními faktory, které mohou skončit bezdomovectvím. Jsou zde uvedeny také některé významné výzkumné studie k problematice bezdomovectví v České republice a také Strategie Evropa 2020, jako prvořadý záměr Evropské unie. Třetí kapitola obsahuje postupy v pomoci osobám bez přístřeší v jejich životní situaci. Jsou zde obsaženy také sociální služby určené právě osobám bez přístřeší. V poslední kapitole se věnuji životnímu a alternativnímu životnímu stylu. Zabývám se zde také otázkou dobrovolného bezdomovectví.

Cílem této diplomové práce je popis aspektů životního stylu u sledované subkultury osob bez přístřeší. Cílová skupina je tvořena 20 osobami bez přístřeší ve věku od 18 do 70 let. Pro sběr dat byla aplikována metoda kvalitativního přístupu a byla zvolena metoda analýzy případových studií. Stěžejní technikou sběru dat byl rozhovor pomocí návodu, který jsem použila u 10 osob bez přístřeší vyskytujících se v azylovém domě, a u 10 osob bez přístřeší vyskytujících se bezprostředně na veřejných prostranstvích. V rámci této diplomové práce bylo stanoveno těchto pět výzkumných

otázek: 1) Jaký je režim dne osob bez přístřeší?, 2) Jakým způsobem si osoby bez přístřeší obstarávají stravování?, 3) Jakým způsobem si osoby bez přístřeší zajišťují osobní hygienu?, 4) Jak vypadá jejich život po sexuální stránce?, 5) Jakou mají osoby bez přístřeší představu o své budoucnosti?. Primární data byla kódována/indexována a následně zpracována metodou rámcové analýzy dle Ritchie a Spencer.

Výsledky výzkumu ukázaly, že nejčastější příčinou vzniku bezdomovectví je závislost na alkoholu. Nejčastěji se jedná o svobodné a rozvedené muže a ženy. Režim dne osob bez přístřeší je z větší poloviny pravidelný. Mezi nejčastější denní aktivity v azylovém domě patří sledování televize, úklid společných prostor azylového domu, pevné aktivity a popíjení kávy. Mezi denní aktivity venku patří především sběr kovu, vaření, nakupování potravin a vybírání popelnic. Zimní noci tráví respondenti v zařízeních sociálních služeb (noclehárna, azylový dům), ve stanu, provizorních boudách a ve squatu. Většina osob tráví dny s kamarády či partnery. Snahu o přivýdělek mají více respondenti žijící na veřejných prostranstvích. Zkušenost se žebráním se objevila třikrát častěji u osob žijících na veřejných prostranstvích než u osob v azylovém domě. Osoby v azylovém domě si většinou platí celodenní stravu. Respondenti žijící venku si jídlo obstarávají v supermarketech, nízkoprahových denních centrech, noclehárnách a v popelnicích. Závislost na nikotinu je u osob bez přístřeší častější než závislost na alkoholu. Osobní hygienu vykonávají většinou v zařízeních sociálních služeb (nízkoprahové denní centrum, noclehárna a azylový dům). Oblečení si obstarávají převážně v sociálním a azylovém šatníku. Partnerský život neudrží, ale sexuální kontakty nachází více osoby žijící na veřejných prostranstvích. Více než polovina respondentů nepřemýšlí o budoucnosti. Jejich životní situace se více líbí osobám žijícím v azylovém domě, přesto by změnu životní situace uvítala větší polovina respondentů.

Na základě výsledků tohoto výzkumu byly indukovány následující teoretické koncepty:

- Režim dne má více než polovina osob bez přístřeší pravidelný.
- Více než polovina osob bez přístřeší se stravuje v zařízeních sociálních služeb.

- Více než polovina osob bez přístřeší si zajišťuje osobní hygienu v zařízeních sociálních služeb.
- Osoby bez přístřeší neudržují vážné partnerské vztahy.
- Osoby bez přístřeší žijící na veřejných prostranstvích jsou sexuálně aktivnější než osoby žijící v azylovém domě.
- Více než polovina osob bez přístřeší nepřemýšlí o své budoucnosti.
- Více než polovina osob bez přístřeší je spokojena se svou nynější životní situací.

Klíčová slova:

osoba bez přístřeší, sociální vyloučení, životní styl, alternativní životní styl, bezdomovectví, sociální služby, sociální deviace

Abstract

The topic of this diploma thesis is Alternative lifestyle as a form of content human existence. This thesis is focused on specification of subculture and I defined the subculture of homeless people, which as I assumed and also as my own research data showed, can demonstrate the content form of human existence. There exist several different ways how a person can become a homeless. There is only a small percentage of people who have voluntarily chosen to be homeless. Majority of these people appeared in this situation due to their own acts. There are also people who were not strong enough or who did not have enough opportunities to defend themselves against homelessness.

The theoretical part of this thesis is divided into four chapters. The first chapter constitutes a theoretical scope of this thesis where I put emphasis on social norms and theory of social deviation, which are crucial for homeless people who are demonstrating alternative lifestyle which is significantly different from the lifestyle of mainstream conformist society. Second chapter describes characteristics of homelessness. There is a terminological definition of homelessness and of homeless people which should help readers with better orientation in the text. In this chapter I also focused on exogenous and endogenous factors which can lead to homelessness. I stated several significant research studies on homelessness issue in the Czech Republic as well as Strategie Evropa 2020, as the primary intention of the European Union. The third chapter includes procedure of help to homeless people in their life situation. There are also stated social services for homeless people. The last chapter is focused on the alternative lifestyle. I also deal with the topic of voluntary homelessness.

The aim of this diploma thesis is description of aspects of lifestyle of the observed subculture of homeless people. The target group consists of 20 homeless people in age from 18 to 70 years. A method of qualitative approach was applied and a method of analysis of case studies was used for data collection. The main technique of data collection was an interview with directions which I used with 10 homeless people who were in asylum house and with 10 homeless people who were present directly at

the public areas. In the context of this thesis these five research questions were determined: 1) How does the daily regime of homeless people look like?, 2) How do homeless people procure food?, 3) How do homeless people perform their private hygiene?, 4) How is their sexual life?, 5) How do homeless people imagine their future?. The primary data was coded/indexed and then processed with the framework analysis according to Ritchie and Spencer.

The outcomes of the research showed that the most frequent reason for the origin of homelessness is alcohol addiction. Most frequently it is related to single or divorced man and women. The daily regime of homeless people is from a greater half regular. Among the most frequent daily activities in the asylum house can be mentioned watching television, cleaning common areas of the asylum house, fixed activities and drinking coffee. The outdoor activities mostly constitute of collection of metal, cooking, shopping for food and searching the garbage bins. They usually spend winter nights in facilities of social services (doss house, asylum house), in a tent, in makeshift shanties, or in a squat. Most people spend their days with their friends or partners. People who live in public areas are more willing to make some extra money. There was three times higher experience with begging of the people who live in public areas than people who live in asylum houses. People in asylum houses usually pay for day board meals. People who live outside in public areas procure their food in supermarkets, day centres and doss houses and in garbage bins. For homeless people nicotine addiction is more frequent than alcohol addiction. They perform their personal hygiene in the facilities of social services (day centre, doss house, asylum house). They usually get their clothes from social or asylum clothes supplies. They do not live in relationships with partners however people who live in the public areas have more sexual contacts. More than half of respondents do not think about their future. People who live in asylum houses are more satisfied with their life situation, nevertheless more than half of respondents would like to change their life situation.

On basis of the results of this research following theoretical concepts were induced:

- More than one half of homeless people have their daily regime regular.
- More than one half of homeless people eat in facilities of social services.
- More than one half of homeless people perform their hygiene in facilities of social services
- Homeless people do not live in serious relationships with a partner
- Homeless people who live in public areas are more sexually active than people who live in asylum houses
- More than one half of homeless people do not think about their future
- More than one half of homeless people are satisfied with their current life situation

Keywords:

homeless person, social exclusion, lifestyle, alternative lifestyle, homelessness, social services, social deviation

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 20. 05. 2013

.....

Bc. Kateřina Bendová

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi jakkoliv pomohli při vypracování této práce. Největší poděkování patří vedoucí mé práce Mgr. Evě Suchanové, Ph.D., za pomoc, podněty, cenné rady, trpělivost, ochotu a čas věnovaný této práci.

Obsah

Úvod	12
1 Současný stav.....	14
<i>1.1 Teoretická východiska .....</i>	14
1.1.1 Normy a deviace	14
1.1.2 Teorie sociální deviace	15
1.1.3 Teorie etiketizace.....	16
1.1.4 Sociální deviace z hlediska bezdomovectví	17
<i>1.2 Bezdomovectví .....</i>	19
1.2.1 Terminologické vymezení	19
1.2.2 Historie bezdomovectví.....	22
1.2.3 Výskyt bezdomovectví	23
1.2.4 Typologie osob bez přístřeší.....	23
1.2.5 Exogenní a endogenní faktory jako spouštěcí mechanismy bezdomovectví .	25
1.2.6 Výzkumné studie k problematice bezdomovectví v ČR	30
1.2.7 Somatické a psychosociální důsledky bezdomovectví.....	31
1.2.8 Sociální exkluze a sociální izolace	32
1.2.9 Bezdomovectví v Evropě	34
<i>1.3 Pomoc a sociální služby pro osoby bez přístřeší.....</i>	36
<i>1.4 Vymezení životního stylu .....</i>	42
1.4.1 Diferenciace životního stylu.....	43
1.4.2 Alternativní životní styl.....	43
1.4.3 Životní úroveň a chudoba.....	45

1.4.4 Kvalita života.....	48
1.4.5 Vybrané aspekty životního stylu osob bez přístřeší	49
1.4.6 Dobrovolné bezdomovectví?	53
2 Cíl práce a výzkumné otázky	55
2.1 Cíl práce	55
2.2 Výzkumné otázky.....	55
3 Metodika	56
3.1 Výzkumná strategie – východiska	56
3.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	58
4 Výsledky a jejich interpretace	59
4.1 Identifikační údaje.....	59
4.2 Příčiny vzniku bezdomovectví a celková doba života bez přístřeší.....	61
4.3 Rámcová analýza - režim dne	63
4.4 Rámcová analýza - stravování	68
4.5 Rámcová analýza - osobní hygiena.....	72
4.6 Rámcová analýza - sexuální život.....	77
4.7 Rámcová analýza - budoucí život	80
5 Diskuze.....	83
6 Závěr	94
7 Seznam informačních zdrojů	97
8 Přílohy.....	105

Úvod

„Nemůžete si vybrat, jak zemřete, ani kdy zemřete. Můžete si ale vybrat, jak budete žít, a to hned teď.“

Joan Baezová

V rámci celé této diplomové práce pracuji s pojmem „osoba bez přístřeší“, který je v soudobé sociální práci zaveden a akceptován. Téma jsem si zvolila především díky cílové skupině osob bez přístřeší, která je mi velmi blízká, a se kterou bych jednou chtěla pracovat.

Alternativní životní styl je pojem, který představuje určité odlišení v hlavních profilových momentech života, které se významně promítají do jednotlivých složek životního stylu. K takto definovanému a klasifikovanému alternativnímu životnímu stylu řadíme také bezdomovectví. Osoby bez přístřeší se dostávají na ulici z různých příčin, mezi které patří také dobrovolné rozhodnutí. Tyto osoby žijí zcela odlišným způsobem. Veřejností jsou vnímáni většinou negativně, což mnohdy vede k jejich stigmatizaci.

Bezdomovectví provází lidstvo již od nepaměti. V podobě, v jaké se s ním u nás setkáváme dnes, vystoupilo na povrch až po roce 1989, kdy docházelo k převratným změnám. Postupem času docházelo k navyšování počtu osob bez přístřeší jak na ulicích, tak i v azylových domech. V souvislosti se sociální politikou státu došlo také ke zvýšení počtu potenciálních osob bez přístřeší.

Diplomová práce, která se nazývá Alternativní životní styl jako varianta spokojeného bytí, je zaměřena právě na subkulturu osob bez přístřeší. Svým životním stylem se tyto osoby odlišují nejen ve způsobu oblékání, trávení volného času, přístupu k lidem, ale také ve svých hodnotách, názorech na svět či myšlenkách o budoucnosti.

Práce si klade za cíl popis aspektů životního stylu osob bez přístřeší, s důrazem na režim dne, stravování, osobní hygienu, sexuální život a představy o budoucnosti. V části specializované na současný stav je s ohledem na celostní pojetí práce zaměřena na vymezení teorie sociální deviace a etiketizační teorie jako výchozího teoretického

rámce. Velký prostor teoretické části je věnován právě bezdomovectví a osobám bez přístřeší, jejich historii, příčinám, klasifikaci a somatickým a psychosociálním důsledkům. Následující část práce je orientována na sociální služby pro osoby bez přístřeší. V závěru teoretické části je práce specializována na problematiku životního stylu, kvality života a alternativního životního stylu, kde se snažím poukázat mimo jiné i na otázku dobrovolnosti v rámci fenoménu bezdomovectví.

Teoretické poznatky se staly výchozím teoretickým konceptem. S ohledem na cíl výzkumu byla aplikována kvalitativní metodologie, v rámci které byla zvolena metoda případových studií. Stěžejní technikou sběru dat byl rozhovor pomocí návodu, kterého se účastnilo celkem 20 respondentů. Výstupem výzkumu je rámcová analýza, ve které jsou zanesena data pomocí indexace. Z těchto indexovaných dat vychází jejich interpretace, a to ve vztahu k výzkumným otázkám.

Práce může přinést nové poznatky do oblasti sociologie životního stylu této specifické subkultury osob bez přístřeší. Lze ji také využít jako zdroj informací pro odborníky, zabývající se touto problematikou.

1 Současný stav

1.1 Teoretická východiska

V těchto následujících kapitolách se zaměřuji na vymezení teorie sociální deviace a etiketizační teorie, které určují teoretický rámec této diplomové práce.

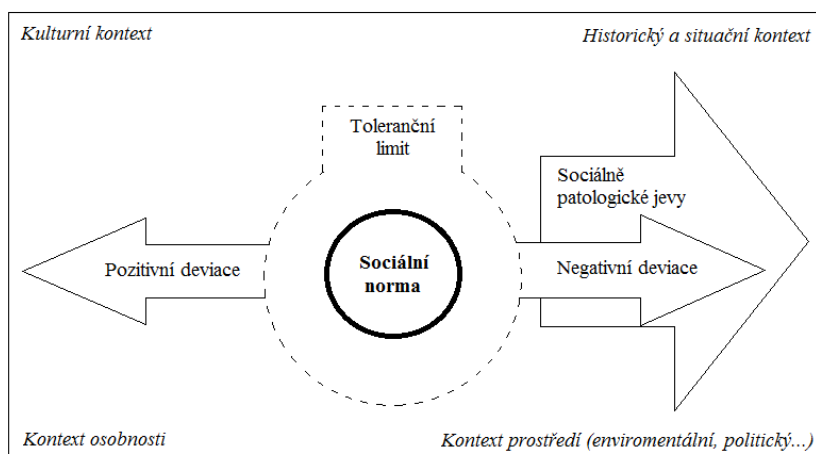
1.1.1 Normy a deviace

Sociální řád představuje svět vedle sebe koexistujících sociálních norem, mezi které patří zákony, vyhlášky, náboženská pravidla, zvyky, pravidla silničního provozu, etické kodexy, rodinné tradice, národní zvyky, obyčeje a rituály, nepsané dohody a sdílení rozdělení rolí ve skupinách. Mezi sociální normy se tedy neřadí pouze psané zákony, ale i ty nepsané, které mívají často větší váhu. Většina norem totiž není formálně fixována, a proto je u mnohých z nich obtížné verbální vyjádření. Sociální normy jsou pro společnost existenčně důležité - organizují a ustalují sociální život. Nedostatek ukazatelů, které určují, co je povolené a co už jde mimo hranice povolených norem, by představoval problém. Lidé by totiž nevěděli, jak se v daných situacích zachovat. Určitým paradoxem je, že důležitost sociálních norem často ukáže až okamžik jejich narušení. ⁽¹³⁾

Deviací se rozumí stigmatizující označení pro chování, které přiřadí dominantní skupina nějaké menšině. Dominantní skupina určuje, co je a co není odchylkou od normy, a také formy potrestání takového jednání. Rozlišujeme deviaci primární a sekundární. U primární deviace jsou příčinou odlišujícího se chování sociální, psychické, fyzické a kulturní faktory. **Primární deviace** se sice považuje za sociálně nežádoucí odchylku, ale na status a psychickou strukturu jednajícího nemá výrazný vliv. **Sekundární deviace** jsou formy odlišného chování, které jsou považovány za důsledek procesů sociální kontroly. Jedná se o výsledek procesu mezi odlišným chováním a společenskou reakcí na odchylku (sankce, segregace, stigmatizace). ⁽³⁹⁾

1.1.2 Teorie sociální deviace

V každé společnosti existuje ke vztahu k různým sociálním normám toleranční limit (limit snášenlivosti), který určuje, za jakých okolností je společnost ochotna tolerovat drobné odchylky. Porušení těchto odchylek od sociálních norem označujeme termínem **sociální deviace**. Lidské chování se může od sociálních norem odchylovat jak ve smyslu jejího dodržování až do krajnosti – pozitivní deviace, tak i ve smyslu jejího porušení – negativní deviace. ⁽⁶⁴⁾ Vztahy mezi normou, pozitivní a negativní deviací a lidským chováním znázorňuje následující schéma. ⁽¹³⁾

Zdroj: *Vztahy mezi pozitivními a negativními deviacemi* ⁽¹³⁾

Sociální deviace je tedy způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě. Za sociální deviaci je považováno porušení jakékoliv sociální normy, tedy i těch, jejichž narušení není sankcionováno právním způsobem. Sociální deviaci tedy nelze ztotožňovat s kriminalitou, neboť ta je právě jen jednou z forem sociálně deviantního chování. ⁽¹⁷⁾

K sociálním deviacím řadíme jevy spojené s agresivitou, kriminální jevy, prostituci, závislosti a jevy spojené s životem na hranici životního či existenčního

minima. K těmto vybraným sociálním deviacím řadíme také bezdomovectví, které úzce souvisí s chudobou. Typologii této subkultury je možné rozlišit podle životního stylu (alternativní, s využitím zařízení) nebo také podle obživy, hygieny apod. ⁽⁷⁶⁾

1.1.2.1 Endogenní a exogenní příčiny sociálních deviací

Při analýze příčin sociálních deviací se dochází k závěru, že v převážné většině případů není jen jedna. Nejčastěji se jedná o celý řetězec příčin, které se navzájem kombinují, doplňují či prolínají. ⁽⁸¹⁾

Příčinné faktory vzniku sociálních deviací můžeme rozdělit na endogenní (biologické a psychické) a exogenní (sociální a kulturní). Mezi biologické faktory patří genetické poruchy, poruchy činnosti žláz s vnitřní sekrecí (nedostatek či nadbytek lidských hormonů), fyziologické poruchy či vrozené nebo vývojové vady. Do psychických poruch patří především poruchy socializace zejména v dětském věku, citová deprivace dětí nebo existenční krize v určitých životních etapách. Sociální faktory představují sociální změny, které jsou spojené s anomickými stavy společnosti, dále jsou zde zahrnuty sociální a politické konflikty, vliv sociální skupiny a subkultury podporující a odměňující porušování sociálních norem. Ke kulturním faktorům patří např. etnocentrismus, neznalost a xenofobie. ⁽⁸¹⁾

1.1.3 Teorie etiketizace

Etiketizační teorie, neboli labelling či teorie stigmatizace se zabývá tím, jak a proč je určité chování označováno za deviantní. Labelling provádějí různé skupiny ve společnosti, a to na základě sociální příslušnosti členů hodnotící skupiny. ⁽³⁹⁾

Aby byl jedinec považován za devianta, musí jím být nejprve označen, prohlášen. Deviace mu tedy musí být připsána. Etiketizační teorie umožňuje, na rozdíl od tradiční koncepce, analyzovat několik různých forem chování. Zejména se jedná

o skrytou deviaci a takové formy chování, které nejsou z objektivistického úhlu deviantní, ale společnost je za deviantní považuje. ⁽¹³⁾

Důsledky u takto „označených“ deviantů mohou být velice rozsáhlé. Jedinci, kteří jsou negativně „označeni“ jako devianti, mají velmi **snížené sebevědomí**. Lze říci, že jsou spíše odmítáni sami sebou, a že mohou projevit akt deviace jako výsledek svého „označení“. ⁽¹¹⁾

1.1.4 Sociální deviace z hlediska bezdomovectví

Bezdomovectví je možné považovat za sociální deviaci z několika důvodů. Životní styl osob bez přístřeší se podstatně odchyľuje od obecně akceptovaných norem společnosti, a tím tedy představuje odchylku od normy. Jejich životní situace jim neumožňuje dodržování několika obecně akceptovaných norem. Tím jsou myšleny především hygienické návyky, ztížený přístup ke zdravotní péči, mnoho z nich není schopno napojit se na sociální síť a mají blízké kontakty se sociálně patologickými jevy. Pro osoby bez přístřeší je typické, že mají znemožnění přístup i k dalším zdrojům, které jsou pro společnost normální (vzdělávání, kultura, právní pomoc apod.). ⁽⁷⁸⁾

Bezdomovectví je **sociálně patologickým fenoménem**, který sebou přináší především negativní společenské jevy (problémy v rodině, úroveň vzdělanosti, problematika kriminogenního prostředí apod.). Osoby bez přístřeší jsou často stigmatizovány stejně jako chovanci různých zařízení, např. výchovných ústavů pro mladistvé, dětských domovů či věznic. Odmítnutí osob bez přístřeší se objevuje převážně od osob mladší generace, u občanů s vyšším vzděláním a s lepší životní úrovní. Větší pochopení pro tyto osoby mají lidé starší, s bohatými životními zkušenostmi, s nižším vzděláním a s průměrnou životní úrovní. V posledních letech dochází ke změně hodnotových systémů u jedinců a dochází k poskytování sociální pomoci v podobě různých fondů. Je zajímavé, že zájem je orientován převážně na osoby s fyzickým či psychickým handicapem, na děti v tíživých životních situacích a podobně. V oblasti problémových skupin, mezi které řadíme i osoby bez přístřeší, je sociální

pomoc poskytována stále jen církevními a neziskovými organizacemi, které spojuje společná víra. Bezdomovectví je výsledkem psychosociálního selhání, které je spojeno se ztrátou běžných rolí a úpadkem společenské prestiže. Bezdomovectví je součástí širšího procesu marginalizace, kdy osoby bez přístřeší nejsou schopny participovat na způsobu života, který je pro většinu populace standardní. Tyto osoby nepojí ke společnosti žádné vazby, a tak zůstávají izolováni na kraji společnosti. Sociální deviace je tady vnímána jako volba jiné než běžné varianty. ⁽³⁶⁾

Názory veřejnosti na osoby bez přístřeší jsou velmi **negativní**. Většina z nich je považuje za „flákače“ bez jakéhokoli zájmu o práci a s negativním postojem vůči všemu. Spousta lidí má sklony porovnávat finanční a sociální situaci mezi důchodci, Romy a osobami bez přístřeší. Finanční podpora ze strany státu přijde mnoha občanům nespravedlivá a nepochopitelná. Mnozí lidé jsou nakloněni myšlence vyřešení tohoto problému zavíráním osob bez přístřeší do ústavů, věznic nebo úplným vysídlením osob bez přístřeší z města. ⁽³⁶⁾

1.2 Bezdomovectví

1.2.1 Terminologické vymezení

V současné době se v odborné literatuře začíná více prosazovat pojem osoby bez přístřeší. Označení „bezdomovec“ by mohlo být zatíženo hluboce zakořeněnými stereotypy, a proto by mohlo mít pejorativní význam.⁽⁵⁶⁾

Definice osob bez přístřeší není v našem právním řádu přímo upravena. Nalezneme pouze zmínky v zákoně č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi a v zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, kde je uvedena státem poskytovaná pomoc pro osoby bez přístřeší a pomoc osobám ohroženým sociálním vyloučením.

Osobou bez přístřeší rozumíme člověka, kterého postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení, nebo který je touto ztrátou ohrožen. Tyto osoby ztratily především domov. Je to místo, kde si osvojujeme určitý životní styl, učíme se žít v lidské společnosti a přijímat určité hodnoty. Především se ale jedná o místo, které představuje zázemí, jistotu a bezpečí. Prožíváme zde pocity spokojenosti a štěstí. Mnoho lidí má kde složit hlavu, ale chybí jim to nejdůležitější – domov. Často tedy hovoříme o osobách opuštěných, bez vztahů, bez smyslu života, bez zázemí či bez naděje.⁽⁷⁴⁾

Příběh pana A.:

Pan A. vyrůstal v rodině a v dospělosti se oženil. Se svou manželkou měli dvě děti – dceru a syna. Kolem r. 1986 se pohyboval blízko rakouských hranic a byl zatčen a odsouzen za pokus o překročení státní hranice. Po svém návratu z vězení v r. 1990 se dozvěděl, že jeho manželka zemřela. Se svými dětmi se nestýkal, a proto zůstal sám. Od r. 2000 přebývá v lese, kde má svou skrýš. Ráno vždy vyráží do centra. V zimním období se stahuje k lidským sídlům a přespává v odstavených železničních vagonch.⁽⁷⁴⁾

Česká společnost se začíná přiklánět k jednoduché definici, která vystihuje podstatu této problematiky. Osobou bez přístřeší rozumíme osobu české státní příslušnosti, která nemá možnost využívat trvalé bydliště.⁽⁷⁸⁾

Osoby bez přístřeší sice mohou mít trvalé bydliště, ale z nějakých důvodů jej nemohou nebo nechtějí využívat. Ve většině případů nemají rodinu, jelikož ji ztratily v důsledku narušených vztahů. Ke společnosti je nepojí žádné vazby, a proto zůstávají izolováni na jejím okraji. ⁽⁸⁴⁾

Definice podle Kozákové se snaží zahrnout celou skupinu osob bez přístřeší. Podle ní se jedná o fyzickou osobu, kterou z různých důvodů postihla ztráta bydlení, nebo je touto ztrátou ohrožena. Do její definice se řadí také osoby, které žijí na ulici či jiných veřejných místech (nádraží, parky apod.), v nevyhovujících bytových podmínkách (sklepy, domy určené k demolici, squaty apod.) nebo také osoby, které přijímají pomoc od státu či obce (sociální služby, nouzové ubytování apod.) ⁽⁴¹⁾

Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci **FEANTSA** (European Federation of European Organisations Working with the Homeless) zpracovala typologii bezdomovectví podle různé úrovně standardu. Rozlišují se zde osoby bez přístřeší, bez bytu, v nejistém a v nevyhovujícím bydlení. Vytvořila také tzv. sedm teoretických domén bezdomovství:

1. Bez střechy
2. Bez domova
3. Nejisté a nevyhovující bydlení
4. Nevyhovující bydlení a sociální izolace v legálně obývaném obydlí
5. Nevyhovující bydlení (jisté užívací právo)
6. Nejisté bydlení (vhodné k obývání)
7. Sociální izolace v kontextu jistého a vhodného bydlení ⁽¹⁵⁾

Každá tato kategorie popisuje tři druhy domén: fyzickou, právní a sociální. Všechny tyto tři typy domén totiž společně vytvářejí domov. Fyzická doména představuje jistý prostor pro naplňování potřeb daného člověka, sociální doména naopak soukromí a tvorbu mezilidských vztahů a nakonec právní doména znázorňuje určité vlastnictví, jistotu užívání a právní nárok. Jestliže dojde k vyloučení jedné z těchto domén, můžeme začít hovořit o bezdomovectví. ⁽¹⁵⁾

Dle této operační definice bezdomovství a vyloučení z bydlení, kterou vytvořila organizace FEANTSA, existuje vymezení bezdomovectví následujícími situacemi:

1. *Stavem bez přístřeší (rooflessness)* – Nejviditelnější forma bezdomovectví. Jedná se o spaní mimo klasické ubytovací jednotky.
2. *Stavem bez bytu (houselessness)* – Situace, kdy osoby využívají nouzové ubytování, dočasné ubytování či dlouhodobý pobyt v institucích.
3. *Bydlení v nejistých podmínkách (living in insecure accomodation)* – Lidé nemají jistý nárok na ubytování. Může se jednat také o osoby ohrožené fyzickým nebo psychickým násilím.
4. *Bydlení v nevyhovujících podmínkách (living in inadequate accomodation)* - Osoby, které bydlí v hygienicky nevyhovujících a kapacitně nedostačujících zařízeních. ⁽⁶⁷⁾

Za osoby bez přístřeší se tedy považují i osoby, které sice mají kde složit hlavu, ale nemají domov. Jsou to lidé, kteří přespávají různě v ubytovnách, motelech nebo u známých či kamarádů. ⁽⁷⁰⁾

Bezdomovectví bývá problémem téměř většiny zemí na celém světě. Jedná se o závažný problém, který ohrožuje jejich stabilitu. Legislativa vyspělých států obvykle rozlišuje bezdomovectví rodin a jednotlivců. V naší právní úpravě toto rozdělení nenajdeme. Existují sice azylové domy pro matky s dětmi, pro otce však nikoliv. Proto se u nás hovoří jen o bezdomovectví jednotlivců. ⁽⁵⁴⁾

Z psychosociálního hlediska se nejedná pouze o absenci bydlení, ale o určitý způsob života. Bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání, které je spojeno s úpadkem většiny sociálních rolí. Často je výsledkem procesu postupného sociálního propadu a následné rezignace těchto osob. ⁽⁸⁴⁾

Bezdomovectví vyhovuje i **teorii sociální deviace**, která je zmíněna v první kapitole této diplomové práce, neboť se podstatně odchyluje od normy, přičemž normou máme na mysli bydlení, hygienu, stravování atd. ⁽³⁾ Mluvíme tedy o společenském jevu, kterému předchází určitá jednání a situace, které vedou ke ztrátě zázemí, životních jistot

a ke společenskému vyloučení. Bezdomovectví je sociální situace, která je vyvolaná interindividuálně odlišnými faktory, čímž zasahuje do všech oblastí života takto postižených jedinců. ⁽⁷⁴⁾

1.2.2 Historie bezdomovectví

První skupinky lidí, kteří začínají odmítat usedlý typ života, začínají se toulat a přestávají být vázáni na půdu svého pána, se objevují v dobách raného novověku. ⁽⁵⁴⁾ Tímto chováním negovali celý systém a stavěli se proti určitému hodnotovému řádu. Společnost s nimi jednala krutě – běžné byli vraždy či popravy. ⁽²⁷⁾

Po roce **1948** byla u nás veřejná chudoba popírána. Totalitní režim zrušil charitativní organizace, neboť jejich působení by potvrzovalo existenci chudoby, kterou komunistický režim popíral. V této době se musel každý občan zdržovat na určitém místě. Všichni měli zaručenou práci, která byla pro všechny povinná. Osoby, které takto žít nemohly, se musely skrývat, jinak by byly potrestány. Podle trestního zákona č. 140/1961 Sb. § 203 **příživnictví** musel každý občan pracovat. Pokud se tak nestalo, mohl být potrestán odnětím svobody až na tři léta. Spousta lidí, která nemohla žít podle takového vzoru, byla na základě tohoto zákona vězněna. ⁽⁹²⁾ Handicapovaní lidé byli zavíráni do pečovatelských ústavů. Utvářela se umělá zaměstnanost a zřizovaly se podnikové ubytovny, kde bydleli lidé bez rodinného zázemí. Tím docházelo k porušování základních lidských práv a svobod. ⁽⁵⁴⁾

Přijetím listiny základních práv a svobod a zánikem pracovní povinnosti po r. 1990 došlo v tomto směru k radikálním změnám. Od počátku devadesátých let nabyl tento fenomén na rozměru v souvislosti s rušením podnikových ubytoven, restitucemi bytových podniků, pobýváním uprchlíků na našem území apod. ⁽⁴⁹⁾

1.2.3 Výskyt bezdomovectví

Vzhledem k tomu, že chybí evidence osob bez přístřeší, je velice těžké zjistit jejich počet. Vyskytují se především na vysoce frekventovaných místech, tzn. ve velkých městech či místech, kde mohou být anonymizováni. Osobou bez přístřeší se mnohem častěji stávají muži než ženy. Uvádí se poměr zhruba 6:1. V posledních letech ale dochází k nárůstu žen bez domova. ⁽⁸⁴⁾

Počítat osoby bez přístřeší je velice nesnadné už jen proto, že bezdomovectví není statickým, ale dynamickým jevem. Pohybují se dvojím způsobem, v prostoru a čase, a také se obrazně pohybují ve společenském postavení, někdy mají práci a bydlení, jindy spí venku a jsou bez práce. ⁽³⁰⁾

Existují různé odhady, které vznikly na základě dílčích výzkumů realizovaných v organizacích, které pracují s osobami bez přístřeší, a ty udávají **0,34%** výskyt osob bez přístřeší v české populaci. ⁽⁵⁶⁾

V roce 2011 provedl Český statistický úřad ve spolupráci se Sdružením azylových domů v ČR a s Asociací poskytovatelů sociálních služeb ČR v rámci sčítání lidu v celé zemi také sečtení osob bez přístřeší. Poprvé v historii má Česká republika ucelené informace o těchto osobách. Cílem sčítání nebylo zmapovat konkrétní počet osob bez přístřeší v České republice, ale zaměřit se převážně na ty osoby, které pomoc potřebují a stojí o ni. Proto se vše provádělo jen v zařízeních sociálních služeb. Sčítání osob bez přístřeší bylo provedeno za pomoci komisařů z řad zaměstnanců azylových domů, nocleháren, domů na půli cesty a nízkoprahových denních center. Celkem bylo identifikováno **11 496 lidí**. Nejvíce osob bez přístřeší se nachází v Moravskoslezském kraji, za ním teprve následuje Praha. ⁽⁴⁷⁾

1.2.4 Typologie osob bez přístřeší

V zásadě existují tři základní formy bezdomovectví. Jedná se o bezdomovectví zjevné, skryté a potenciální. **Zjevné osoby bez přístřeší** většinou poznáme na první pohled.

Mezi prvotní známky, jež nám napomáhají k posouzení, zda se jedná o osobu bez přístřeší, považujeme zanedbaný zevnějšek, výraznější zápach, znečištěné oblečení, nepřiměřená obuv a typické chování těchto osob (sbírání nedopalků od cigaret, přehrabování se v kontejnerech, žebrání apod.). Většinou se pohybují spolu se svým veškerým majetkem, proto je potkáváme s několika plnými taškami. Tyto osoby žijí mimo standardní hranice sociálních norem a návyků. Pobývají na veřejných místech a někteří vyhledávají pomoc, která je jim určena. **Skryté osoby bez přístřeší** nejsme schopni poznat na první pohled. Jsou to osoby, které jsou bez domova, ale snaží se tuto skutečnost utajit. Dbají o svůj vzhled, jsou čisté a upravené. Sociální služby vyhledávají jen v zimních měsících, poté opět odcházejí do svých úkrytů. Předpokládá se, že tato skupina tvoří mnohem větší skupinu než zjevné osoby bez přístřeší. Velmi často mění místo svého pobytu. **Potenciálním osobám bez přístřeší** bezdomovectví hrozí. Tyto osoby mají zaměstnání, a dokonce i bydlení, ale většinou se jedná o bydlení nejisté. Hrozí tedy, že se z nich ze dne na den mohou stát osoby bez přístřeší. Do této kategorie řadíme osoby žijící v podnájmech, rozvedené, závislé na návykových látkách, ale také mladé osoby, které si prošly ústavní výchovou a nemají možnost návratu do vlastní rodiny. ⁽⁷⁴⁾

Dále můžeme osoby bez přístřeší rozdělit podle způsobu přežívání do dvou skupin. První skupinu tvoří osoby, které využívají pomoci různých sociálních zařízení a institucí. Druhá skupina si toto přežívání volí alternativními způsoby. Využívají k tomu různých opuštěných domů či dopravních prostředků, nebo pokud dovolí počasí, volí alternativu „pod širým nebem“ (v parcích, lesích či různých prostranstvích). ⁽⁴⁹⁾

Existuje také typologie osob bez přístřeší podle Milady Horákové, která je ale typologií pouze pracovní. Některé typy se mohou navzájem prolínat. Vymezit je zle spíše teoreticky než fakticky.

1. *Klasičtí tuláci* – mezi ně řadí osoby, které si tento život zvolili svobodně.
2. *Osoby v životní krizi* – jako příčina bezdomovectví je tady důsledek životní krize.
3. *Osoby v krizové situaci pečující o nezletilé děti* – osoby podobné jako v předchozím bodě, které navíc pečují o nezletilé dítě.

4. *Bezdomovectví celých rodin*
5. *Nezletilé děti a adolescenti*
6. *Squateři – osoby, které žijí v opuštěných domech či bytech.*
7. *Drogově závislí*
8. *Osamělé staré osoby a duševně nemocní*
9. *Jiné osoby bez přístřeší – propuštění vězňů, cizinci, osoby bez občanství, nezaměstnaní.* ⁽²⁹⁾

1.2.5 Exogenní a endogenní faktory jako spouštěcí mechanismy bezdomovectví

Ke vzniku tohoto sociálního jevu mohou přispívat dva typy faktorů, objektivní a subjektivní. Objektivní příčiny bezdomovectví bývají připisovány k systémové chybě, kdy osoba bez přístřeší je její obětí. Subjektivní příčiny naopak poukazují na nepříznivé vlastnosti jedince. ⁽⁵⁴⁾

K objektivním faktorům můžeme zařadit společenské poměry, míru nezaměstnanosti, sociální politiku státu, stav legislativy či charakter a míru migračních procesů atd. ⁽⁴⁹⁾ Tyto faktory jsou ovlivňovány také kulturní vyspělostí dané země. Objektivní faktory mohou působit na boj s nezaměstnaností a sociálním vyloučením, na posilování vzdělanosti, rovnost žen a mužů, kriminalitu apod. Můžeme tedy říct, že se jedná o faktory, které lze jen těžko ovlivnit. ⁽³³⁾

Subjektivní faktory se dále rozdělují na čtyři faktory, a to na vztahové, institucionální, osobní a materiální.

Vztahové faktory znázorňují změny ve struktuře rodiny, tzn. změny v manželských vztazích, změny mezi rodiči a dětmi, sexuální zneužívání, násilí v rodině apod. ⁽⁴⁹⁾ K příčinám bezdomovectví, ke kterým dochází již v dětství, patří zejména syndrom CAN, neboli syndrom týraného a zneužívaného dítěte. Syndrom CAN představuje necitlivé a bezohledné chování k dítěti, jeho podřízení nebo využití k uspokojení některých z potřeb dospělého. Reakcí na jakékoliv formy týrání či zneužívání může být

útěk a toulání. U dospívajících osob je riziko především v tom, že si mohou navyknout na tento způsob života, který povede k bezdomovectví. ⁽⁸³⁾ Osoby bez přístřeší mohly přijít o svůj domov také z důvodu rozvodu či rozchodu se svou manželkou, popřípadě partnerkou. Další příčinou mohlo být domácí násilí, závislost na návykových látkách apod. ⁽⁴⁸⁾

Manželé Hradečtí vytvořili výčet rodin, které se mohou stát potencionálními osobami bez přístřeší. Jedná se o rodiny s dospělými alkoholiky, se členy závislými na nealkoholových drogách, s dospělými či mladými delikventy, se členy s psychickou poruchou, s mentálně retardovanými dětmi, se zneužívanými či týranými ženami, se zanedbávanými nebo týranými dětmi, se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi, rodiny svobodných matek, a dále rodiny rekonstruované, romské, migrantů a rodiny hledající azyl. ⁽³³⁾

Faktory materiální představují ztrátu bydlení, finančního zabezpečení, zaměstnání, majetku apod. ⁽⁴⁹⁾

Práce představuje v životě člověka nezastupitelnou úlohu. Právě práce je podmínkou důstojné existence člověka, čímž nám přináší nejen materiální prospěch, ale také pocity seberealizace a společenské prospěšnosti. Díky práci navazujeme řadu sociálních kontaktů a uspokojujeme své potřeby seberealizace, sebeuplatnění a sebeúcty. Během zvládání pracovních úkolů dochází k objektivizaci osobních schopností, a tím k dalšímu zdokonalování se v příslušném oboru. Z hlediska duševní hygieny dochází během výkonu práce k odvodu přebytečné duševní a tělesné energie. S dlouhodobou nezaměstnaností se často pojí výskyt sociálně patologických jevů (zvýšená konzumace alkoholu, nikotinu a drog, vyšší nemocnost a rostoucí spotřeba léků, a zvýšená sebevraždnost). ⁽⁶⁾

Příběh pana J.:

Muž, který byl dlouhou dobu nezaměstnaný, neměl smysluplné trávení volného času. Chtěl jej nějakým způsobem vyplnit, a proto začal chodit mezi osoby bez přístřeší, se kterými tento čas vyplnil. Z jeho dosavadního bytu jej vyhodili z toho důvodu, že v něm

nechával přespávat osoby bez přístřeší. Tím se ocitl na ulici. Žije v komunitě osob bez přístřeší, které se ho ujaly a společně přespávají na ulici. ⁽⁵⁴⁾

V předchozím příběhu můžeme vidět, jak dokáže absence zaměstnání zasáhnout také stránku psychickou i sociální. Nezaměstnaný člověk ztrácí každodenní stereotypy. Chybí mu kontakt s lidmi a podněty ke smysluplné činnosti. Člověk postupně upadá do pasivity. ⁽⁸⁴⁾ S tímto se musejí vypořádat především ti, kteří se bez práce ocitnou náhle. Bývají ještě plní síly a energie, která se postupně vytrácí, jelikož ji nemají kde uplatnit. Najednou se jim hroutí jejich postavení ve společnosti i v rodině. ⁽⁷³⁾

Rizikovost dlouhodobé nezaměstnanosti je zvýšená více u mužů. Ženy se totiž mohou realizovat v domácnostech. Navíc muži jsou stále prezentováni jako živitelé rodiny, proto je nezaměstnanost u žen více tolerovaná společností. ⁽⁵⁴⁾

Životní styl osob bez přístřeší postrádá denní režim a pracovní návyky, které díky tomuto způsobu života vyhasly. Někteří sice pracují, ale jejich výdělek není dostačující na to, aby si zařídili vlastní bydlení. Existuje několik důvodů, proč si osoby bez přístřeší nedokáží najít zaměstnání. Jedním z nich je mylná představa o tom, jakou práci mohou vykonávat. U některých se objevují problémy s uznáváním autority. Mnoho osob bez přístřeší má nízkou kvalifikaci, což znesnadňuje nalézt vhodné zaměstnání. ⁽⁵⁴⁾ Dalším problémem je ztráta dokladů. Jen málo osob bez přístřeší je schopno obstarat si nové osobní doklady bez vnější pomoci. U osob bez přístřeší se může vyskytovat tzv. **byrofobie**, což znamená chorobný strach z jednání s úřady. ⁽²⁴⁾

Pod *institucionálními faktory* si představíme propuštění z výchovných ústavů, dětského domova, psychiatrických léčeben, nemocnic a léčeben závislostí. ⁽⁴⁹⁾ Osobami bez přístřeší se často stávají lidé propuštění z výkonu trestu. Odsouzeným chybí informace a zkušenosti se změnami, ke kterým ve společnosti došlo. Vězení je podle Matouška prostředkem desocializace. ⁽⁵⁷⁾ Propuštěný člověk mnohokrát nemá sociální zázemí, nemá se kam vrátit. Často mu chybí finanční prostředky a motivace k práci. ⁽⁸³⁾

K *osobním faktorům* řadíme různé psychické či fyzické poruchy jako např. invalidita, alkoholismus či jiné závislosti, mentální retardace, sociální nezralost aj. ⁽⁴⁹⁾ K důležitým faktorům podílejícím se na vzniku bezdomovectví patří **nesamostatnost**, nebo také nedostatek psychosociálních dovedností, které jsou důležité ke zvládnutí běžných i zátěžových situací. V této souvislosti hovoříme o konstruktech, jako jsou sociální inteligence a sociální kompetence. Sociální inteligence je charakterizována vnímavostí pro vnitřní stavy a nálady jiných lidí, poznatky o sociálních normách a životě, schopností orientovat se v sociálních situacích a využívat sociálních technik. Sociální kompetence v sobě zahrnuje schopnost týmové práce a spolupráce, zvládnutí konfliktních situací, schopnost sebereflexe, sebehodnocení a vědomé rozvíjení vlastních hodnot. ⁽⁶⁹⁾

Problematiku bezdomovectví prolínají zásadním způsobem **závislosti na návykových látkách**. Sociální služby totiž vyžadují, aby během jejich spolupráce nebyly osoby bez přístřeší pod vlivem alkoholu. Pokud ale vnímáme alkohol jako prostředek úniku od problémů, které spočívají v neschopnosti řešit svou situaci, pak od osob bez přístřeší nemůžeme očekávat naprostou abstinenci alkoholu. ⁽⁷¹⁾

Mezi osobami bez přístřeší se jako nejčastěji užívaná droga objevuje alkohol. Mezi závislými na alkoholu jsou tzv. „chronici“, kteří pijí alkohol bez přestání, a dále „kvartální pijáci“, což jsou osoby, které střídají období abstinence s obdobím nepřetržitého pití. V období abstinence jsou většinou ubytováni na noclehárnách či v azylových domech a snaží se pracovat. Poté následuje i několikátýdenní pití, kdy ztrácí jak práci, tak i ubytování. ⁽⁵⁴⁾

Jako příklad uvádím příběh paní M, kterou doslova obklíčil alkohol.

Příběh paní M.:

Paní M. vyrůstala v harmonickém rodinném prostředí. Během svého života se třikrát vdala a má celkem tři děti, se kterými se nestýká. V současnosti žije se svým posledním manželem na ulici. Její manžel má stálou práci a docela vysoké výdělky, které by stačily na úhradu ubytování pro oba dva. Bohužel oba holdují alkoholu, a proto z jeho výplaty za dva týdny nic nezbyde. Paní M. se nepokládá za osobu bez přístřeší, přestože spolu

s manželem přespávají v opuštěných vlakových soupravách. U paní M. nejde přímo o zjevné bezdomovectví, přesto nejsou sociální dopady o nic menší.⁽⁷⁴⁾

Na vznik závislosti se ve velmi malé míře podílí genetické predispozice a vliv nápodoby. Závislost se může utvořit i pouhým očekáváním příznivého účinku. Tíhnutí k alkoholu může být způsobeno také zvolením nesprávné copingové strategie.⁽⁴⁴⁾

Psychické potřeby představují významnou roli ve všech závislostech, proto je psychické odvykání velmi problematické. Během užívání návykových látek dochází k vyvolání prožitků, které podmiňují různé okolnosti, jako např. společnost, prostředí, forma návykové látky a rituál jejího užívání. Tím si člověk vytváří jak pozitivní, tak i negativní návyky, které se stávají charakteristické pro jeho osobnost. Vytvořením negativních návyků ve formě závislostí se tak brání účelnému řešení jakékoliv situace.⁽⁸⁶⁾

Osoby bez přístřeší mohou být ale také závislé na „**bezdomoveckém životním stylu**“. Tito lidé si navykli na svobodný a konvencemi nesvázaný život. K tomu patří ztráta pracovních i hygienických návyků a zhoršené sebeovládání. Osoby bez přístřeší ztrácí veškeré zájmy. Plně se soustředí na život na ulici. Mnoho z nich přetrvává na ulici i přesto, že vidí všechny negativní důsledky tohoto životního stylu. Proto je možné u některých osob bez přístřeší klasifikovat bezdomovectví jako návykovou nemoc.⁽⁵⁴⁾ Během bezdomoveckého způsobu života se osobnost lidí bez domova velice změní, a proto dochází k neschopnosti plnit mnohé společenské návyky. Jejich životní styl je typický maximálním zjednodušováním, kdy jim nejvíce vyhovuje stereotypní vegetování spojené s užíváním alkoholu a drog. Obrannou reakcí osob bez přístřeší bývá většinou rezignace a přežívání.⁽⁸⁴⁾

Dalším faktorem bývá často také **patologické hráčství** (gambling). Tato porucha spočívá v častých a opakovaných epizodách hráčství, jež dominují v životě člověka, a to na úkor všech materiálních, sociálních, rodinných a pracovních hodnot. Jedná se o intenzivní puzení ke hře, které se často zvyšuje v dobách, kdy je život stresující.⁽⁷⁵⁾

1.2.6 Výzkumné studie k problematice bezdomovectví v ČR

V České republice zatím neproběhl žádný systematický výzkum, který by se zabýval problematikou bezdomovectví. Přesto ale existují studie, které se tímto tématem zabývají, a které se velmi často věnují příčinám tohoto fenoménu.

Manželé **Hradečtí** provedli v devadesátých letech výzkum, ze kterého vyplývá skutečnost, že nejčastější příčinou bezdomovectví je ztráta zaměstnání a následně i bytu (více jak 40 %). K dalším příčinám v pořadí od nejčastějšího patří finanční problémy, psychické onemocnění, vztahy s rodiči, propuštění z vězení, manželské a partnerské problémy, závislost na drogách apod. ⁽³³⁾

V roce 2011 provedla **Kotýnková** výzkumné sondy do života českých osob bez přístřeší. Své výsledky porovnávala s výzkumem příčin bezdomovectví u prodejců Nového prostoru, které jsou vidět v následující tabulce.

Příčiny bezdomovectví	VÚPSV	Nový prostor
Rozpad rodiny	34,8 %	41 %
Ztráta zaměstnání	24,6 %	20 %
Vlastní byt nikdy nezískán (odchod z ústavního zařízení)	7,2 %	2 %
O bydlení jsem se nestaral	2,9 %	-
Nemoc	1,4 %	-
Jiné	29,1 %	37,8 %

Zdroj: Porovnání příčin bezdomovectví u respondentů VÚPSV a Nového prostoru ⁽⁴⁵⁾

Z tabulky vyplývá, že v 60 % případů je příčinou bezdomovectví ztráta zaměstnání a rozpad rodiny. Mezi jiné důvody patří především podvody s bytem, neschopnost platit nájem, ale taktéž dobrovolné rozhodnutí. ⁽⁴⁵⁾

Národní zpráva o bezdomovství v České republice v roce 2005 předkládá nejpřehlednější výsledky. Sběr dat byl proveden pomocí rozhovorů a dotazníků. Výzkum se prováděl v noclehárnách, nízkoprahových denních centrech, azylových

domech a v terénu, a to na území města Prahy a Havířova. Respondenti volně odpovídali na otázky: *Proč jste se stal bezdomovcem? Jaká je toho příčina? Kdo za to může?* Nejčastější subjektivně vnímanou příčinou bezdomovectví byl vztahový problém, zejména rozvod, útěk z domova, neschopnost řešit narušené vztahy. Dalšími příčinami je ztráta zaměstnání a bytu, zadluženost a návrat z vězení. Došlo ke zjištění, že v Praze převládá ztráta bytu a v Havířova je to návrat z vězení. ⁽³⁰⁾

1.2.7 Somatické a psychosociální důsledky bezdomovectví

Mezi nejčastější důsledky života osob bez přístřeší řadíme psychické či psychiatrické změny, poruchy a onemocnění, desocializaci a somatické problémy.

Psychická a psychiatrická onemocnění se projevují v důsledku dlouhodobého života na ulici, a to především na základě užívání alkoholu či jiných omamných látek. Výskyt psychiatrických onemocnění u lidí žijících na ulici je oproti běžné populaci značně vyšší. Velice často se objevuje **komorbidity**, což znamená výskyt několika onemocnění u jednoho jedince. Co se týče pohlaví, můžeme najít specifické rozdíly psychiatrických poruch mezi muži a ženami. U žen se objevuje schizofrenie a afektivní poruchy, zatímco u mužů jsou velice časté poruchy kvůli alkoholu či jiným drogám. ⁽⁸³⁾

Desocializace osob bez přístřeší se projevuje v několika rovinách. Desocializaci máme na mysli společenskou izolovanost, ochabování kontaktů s okolním prostředím a destrukci sociálních vazeb. Osoby bez přístřeší nemají díky dlouhodobému životu na ulici pevné a trvalé citové vazby. Tyto osoby postupně ztrácí morální a sociální návyky, a tím se stávají těžko začlenitelnými zpět do většinové společnosti. ⁽⁸³⁾

Důsledkem životního stylu osob bez přístřeší je také **somatické chátrání**. Osoby bez přístřeší nedodržují základní hygienu. To se děje díky absenci motivace, a také díky horší dostupnosti hygienických zařízení. O svou životosprávu se nestarají už vůbec. Jejich stravování je nepravdělné, většinou jedí to, co zrovna seženou. Jejich zažívací problémy jsou navíc zhoršovány abúzem alkoholu a neustálým kouřením. ⁽⁸⁴⁾

1.2.8 Sociální exkluze a sociální izolace

Sociální exkluze neboli sociální vyloučení je velice často zaměňováno s chudobou. Ne vždy je sociální vyloučení spojeno s nedostatkem financí. Existuje chudoba dobrovolná, kdy lidé z vlastního přesvědčení omezují svá bohatství. O sociální exkluzi se hovoří také v souvislosti s bohatými lidmi, kteří se stahují do uzavřených komunit. Vytváří si tak svůj vlastní svět. ⁽⁶³⁾

Koncept sociální exkluze se, stejně jako vyloučení jedinci, vyskytoval snad ve všech historických společnostech. Proč se tedy dnes hovoří o konceptu sociální exkluze, když dříve se hovořilo o konceptu chudoby? Snahou konceptu sociální exkluze je zachytit přetrvávání chudoby, její prostorovou koncentraci doprovázenou marginalizací, patologickým jednáním a vzdorováním normám majoritní společnosti, ale současně také závislostí na sociálním státu a rozpadem sociálních institucí, jako je především rodina. Nejedná se tedy pouze o záměnu pojmů, nýbrž o záměnu předmětu zájmu, což znamená, že problém již není v distribuci bohatství, ale v samotném oslabení pout spojujících společnost. ⁽⁵⁵⁾

V rámci sociální exkluze jsou popisovány tři pohledy: redistribuční, etický a integrační. **Redistribuční pohled** se zaměřuje na sociální vlivy, které tuto exkluzi způsobují a zaměřují se především na osoby žijící v chudobě. **Etický pohled** zdůrazňuje kriminální chování a morální úpadek všech sociálně vyloučených skupin. **Integrační pohled** je spojován s vyloučením z trhu práce. ⁽⁷²⁾

Bezdomovectví je považováno za **extrémní formu sociálního vyloučení**. Sociální exkluze znamená především omezení přístupu k pěti základním zdrojům společnosti: zaměstnání, vzdělání, zdravotní péči, bydlení a sociální ochraně. ⁽³⁸⁾

Primárně je sociální vyloučení důsledkem chudoby, diskriminace, nízkého vzdělání či špatných životních podmínek. Sociálně vyloučení jedinci jsou odříznuti od veškerých institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí. Projevem může být dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na návykových látkách, život ve vyloučených lokalitách, zhoršující se zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty. V případě vyrovnávání se s důsledky sociálního vyloučení může docházet k vytváření

specifických hodnot a norem, mezi něž patří neschopnost plánovat do budoucna, pocity beznaděje či přesvědčení, že člověk nemůže ovlivnit vzniklou sociální situaci. ⁽⁷²⁾

V oblasti sociálně patologických jevů existují určité signifikantní korelace, tzn., že existuje souvislost mezi životem v dysfunkční rodině a problémy jedince v dospělém věku. S tímto tématem souvisí relativně nový pojem – rezilience neboli odolnost jedince nepodlehnout vlivům daného prostředí. U bezdomovců je rezilience nepochybně nízká. Rodinné trauma, jakožto jedna z nejbolestivějších krizí, může vyústit do ekonomických potíží, a tím se stát primární příčinou vzniku bezdomovectví. Mnoho osob bez přístřeší uvádí, že začali užívat alkohol až po rozpadu rodiny. Na druhou stranu se rodina mohla rozpadnout také díky alkoholismu. ⁽⁵⁴⁾

S vysokým nárůstem rozvodovosti jsme se setkali v devadesátých letech. Manželství přestalo mít posvátnou hodnotu. Zrušila se dělba práce a ženy tak získaly větší sebedůvěru. V tuto dobu se začaly značně snižovat počty členů v rodině. S rozvodem přichází ekonomické, psychologické a sociální problémy. Založením rodiny může dojít k přerušení či úplné ztrátě dosavadních kontaktů. Manželé se rodině věnují naplno, snaží se ji materiálně zajistit, zaměřují se na kariérní a platový postup. V případě, že se rodina rozpadne, dojde ke ztrátě finanční jistoty, a tím ke vzniku existenční krize. Bezdomovstvím jsou ohroženy více muži, jelikož jsou po rozpadu rodiny ochotni se všeho vzdát a opustit domov. Odchází většinou do ubytoven či přímo na ulici, jelikož nemají kam jinam jít. ⁽⁵⁴⁾

Rozvod představuje komplexní problém, který v sobě zahrnuje oblast intimní, sociální a ekonomickou. Jedná se o dlouhodobý proces, jež zasahuje sféru sociální, materiální, právní a psychologickou. S tím souvisí termín psycho-rozvod, což znamená úplné odpoutání se od manželství i po partnerské stránce. Je důležité, aby se každý z manželů začal orientovat na ochranu dětí, hledání nových partnerů a nového životního stylu, a také na změnu identity. Mnoho osob bez přístřeší není schopných odpoutat se od rozpadlého manželství. Žijí stále v představě, že jejich bývalý manžel či manželka změní svůj názor. Zatímco jeden z partnerů již žije novým plnohodnotným životem, druhý se zasekl v určité fázi, a i po několika letech bere tuto nespravedlnost za stále aktuální. Nedokáže se od všeho odpoutat a začít žít nový život. ⁽⁵⁴⁾

Základním zdrojem sociálních kontaktů je **rodina**, dále přichází na řadu kolegové z práce, pak přátelé či spolužáci. Člověk má sklony vyhledávat osoby ve stejné situaci. Proto nejčastějším sociálním kontaktem osob bez přístřeší jsou taktéž osoby bez přístřeší. Vztahy mezi nimi jsou velice účelové a povrchní, ale v tu dobu představují pro osobu bez přístřeší určitou významnou hodnotu, které se nechtějí vzdát. ⁽⁵⁴⁾

Se změnou a navazováním sociálních kontaktů souvisí chronifikace bezdomovectví, tzn. přijetí postojů norem chování ostatních osob bez přístřeší, než aby nějakým způsobem vyčnívali. ⁽⁵⁹⁾

Absenci blízkých sociálních vztahů si osoby bez přístřeší vynahrazují tím, že si pořídí **psa**. Berou ho jako svého partnera, se kterým tráví veškerý svůj čas. Pes je jim určitou psychickou podporou. Sdílí s ním všechno, od komunikace, zážitků, denních činností, problémů, obstarávání živobyti až po postel či dokonce domov. ⁽¹⁹⁾

1.2.9 Bezdomovectví v Evropě

V posledních letech došlo v některých zemích Evropské unie k výraznému zlepšení situace osob bez přístřeší, jinde se však situace zhoršuje. Fenomén bezdomovectví představuje komplikovaný problém zahrnující nejrůznější aspekty. Přesné údaje o osobách bez přístřeší nelze zjistit. Jednotlivé členské státy pracují s různými definicemi bezdomovectví. Problém je, že neexistuje žádná jednotná definice na úrovni Evropské unie. Některé členské státy mají dostatek kompletních údajů o osobách bez přístřeší, jiné státy mají pouze určité aspekty bezdomovectví a v jiných státech nejsou k dispozici údaje žádné. Aby se mohla rozvíjet efektivní politika, tak je potřeba spolehlivých a srovnatelných údajů o bezdomovectví. V posledních letech dochází v Evropě k vypracovávání národních, regionálních a místních strategií s jasnými a konkrétními cíli, jež usilují o snížení počtu osob bez přístřeší nebo o úplné vymýcení bezdomovectví. ⁽³⁷⁾

Jedním z nich je **Strategie Evropa 2020**, která zahrnuje **Evropskou platformu pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení**. Prvořadým záměrem strategie je formulovat rozvoj národních a regionálních strategií v členských státech a zvýšit vývoj v boji proti bezdomovectví. V rámci této navrhované strategie je důležité, aby si členské státy stanovily termíny, do kterých omezí či vymytí dlouhodobé bezdomovectví. Integrovaná strategie přitom musí brát v úvahu měnící se profily osob bez přístřeší. Strategický rámec obsahuje podporu ve vzájemném učení, mezinárodní výměně programů, podpoře kvalitních služeb, ve financování od Evropské unie a v začleňování tématu bezdomovectví do všech oblastí politiky. ⁽¹⁶⁾

Řešení otázek bezdomovectví se stalo prioritou, protože se jedná o důležitou součást **Strategie Evropské unie pro sociální ochranu a sociální začlenění**. V roce 2008 přijal Evropský parlament písemné prohlášení o zamezení bezdomovectví na ulicích. Tímto prohlášením byla vyzvána Rada Evropské unie, aby společně s parlamentem EU vymýtila bezdomovectví na ulicích do roku 2015. Vybízí také členské státy, aby připravily „krizové plány pro zimní období“, které jsou součástí širší strategie v boji proti bezdomovectví. ⁽³⁷⁾

1.3 Pomoc a sociální služby pro osoby bez přístřeší

Problém bezdomovectví můžeme řešit a osobám bez přístřeší pomoci. Vše ale záleží na tom, jak k tomu budeme přistupovat. Nejefektivnější řešení musí být velmi komplexní. Řešit problém komplexně znamená řešit ho na všech jeho úrovních od materiální přes zdravotní a právní až po sociální složku. Podstatné je to, aby se do všeho zapojila jak celá společnost, tak i sama osoba bez přístřeší. Obě strany musí uvěřit tomu, že se dá situace obou stran značně změnit. Důležitou součástí je odbourat předsudky společnosti a nasbírat dostatek ochoty a přesvědčení, že je důležité se osobami bez přístřeší zabývat a věnovat jim čas a investice do rozvoje služeb. ⁽⁵⁾

Nejúčinnější a nejlepší řešení problému bezdomovectví tkví v jeho **prevenci**. Není možné dosáhnout toho, aby se žádná osoba neocitla na ulici, je ale možné jejich počet výrazně redukovat, a to pomocí účinných preventivních opatření. V rámci prevence je důležité zaměřit se na všechny rizikové skupiny osob – děti z dětských domovů či výchovných ústavů, bývalé vězně, staré a nemocné osoby, dlouhodobě nezaměstnané, týrané a osamělé osoby, neplatiče a osoby ve finanční krizi, kterým hrozí exekuce. ⁽⁵⁾

Preventivní opatření je **dvoustupňové**. Do prvního stupně můžeme zařadit služby, které mají za cíl získávání všeobecných dovedností. Nejvyšší přínos mají služby, které se zaměřují na rozvoj vlastních cílů a hodnocení potřeb a pomoc při orientaci v základních životních situacích. Druhý stupeň preventivního opatření zahrnuje koncept podporovaného bydlení pro osoby se zvláštními potřebami z roku 2000, mezi které patří osoby bez přístřeší. Tato opatření jsou v souladu s opatřeními, která přijaly některé členské státy Evropské unie ve svých akčních plánech boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. ⁽⁴⁵⁾

Prevence bezdomovectví musí být podchycená **legislativními opatřeními**. Základem je bytová politika, která by zohlednila i slabší sociální vrstvy. Dalším krokem je celkový hospodářský růst, snižování nezaměstnanosti a růst mezd. Velice důležitá je sociální ochrana státu, která by se zaměřovala nejen na sociálně odkázané občany, ale také na občany ohrožené bezdomovectvím, a to prostřednictvím práva na sociální

zabezpečení realizované poskytováním sociálních dávek a příspěvků (dávky v hmotné nouzi, příspěvek na bydlení). Podstatným prvkem prevence je i celková osvěta, tedy vzdělávání veřejnosti o této problematice a šíření informací o možnostech pomoci. ⁽⁵⁾

Česká sociální politika prošla v posledních čtyřech letech několika závratnými změnami, které se orientovaly především na snižování ekonomického tlaku na veřejné rozpočty. Tento vývoj lze stručně charakterizovat jako trend, který je spojen se snižováním příjmů, a růstem nepřímé daňové zátěže a výrazným poklesem úrovně dávek sociální ochrany obyvatel. Tento proces deregulace tak postupně rozšiřuje okruh sociálně potřebných osob. V souvislosti se sociální reformou dochází k zpřísnění pravidel pro poskytování dávek. Nyní se tedy nabízí otázka, jak chce stát zabránit propadu sociálně potřebných osob, když se nároky na sociální dávky stávají stále nedostupnější. ⁽⁸⁵⁾

Důležitou součástí prevence vzniku bezdomovectví je poskytování **základního i odborného sociálního poradenství**, které upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Poradenství má klientovi představit možnosti, které ve své situaci může vyzkoušet. Cílem sociálního poradenství je vést klienta k soběstačnosti, a k tomu, aby si dokázal pomoci sám. Jedná se o určitý způsob pomoci, kdy poradce podporuje růst, rozvoj, zralost a lepší uplatnění klienta. Je důležité, aby bylo sociální poradenství místně, časově a rovněž bezplatně dostupné, jinak se nedostane pomoci všem, kteří ji potřebují. ⁽⁷⁴⁾

Koncepční systém pomoci pro osoby bez přístřeší zahrnuje dva stupně. Prvním stupněm je poskytování různých služeb, která zabezpečí přežití jedince. Jedná se především o poskytnutí jídla, tepla, odpočinku, lékařské péče, hygieny a ošacení. Na těchto základech můžeme dále stavět. Ve druhém stupni již nabízíme pracovní terapii či vzdělávací programy. ⁽⁵⁾ V České republice se velmi rozmohl program Nový prostor, který je nástrojem pracovní terapie a zároveň i reintegrace. Nový prostor dává možnost legálního výdělků osobám, které chtějí pracovat, ale jinde příležitost nenašly. Mezi poslání Nového prostoru je rozvoj oblasti sociálního podnikání, destigmatizace osob bez přístřeší, medializace sociální problematiky, postupná změna vnímání problematiky

bezdomovství ve společnosti, rozvoj klíčových kompetencí s ohledem na uplatnitelnost na trhu práce apod. ⁽⁶⁶⁾

Základní pomoc pro osoby bez přístřeší je obsažena v zákoně č. **108/2006 Sb.**, o sociálních službách, kde jsou popsány sociální služby, do kterých je zahrnuto základní a odborné sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Sociální služby jsou poskytovány ve třech formách – ambulantních, pobytových a terénních. Veškeré sociální služby, které jsou určeny osobám bez přístřeší, patří do skupiny služeb sociální prevence. **Služby sociální prevence** napomáhají zabránit sociálnímu vylučování osob, které jsou ohroženy pro krizovou situaci, životní návyky či způsob života, který vede ke konfliktu se společností. Cílem těchto služeb je pomáhat osobám při řešení jejich nepříznivé sociální situace, a tím chránit společnost před vznikem negativních společenských jevů. ⁽⁸⁹⁾

Osobám bez přístřeší jsou určeny tyto služby: terénní programy, nízkoprahová denní centra, noclehárny, krizová pomoc, azylové domy a domy na půl cesty. Níže popisují stručnou charakteristiku těchto sociálních služeb. ⁽⁸⁹⁾

Tomu, aby osoba bez přístřeší vyhledala některou ze sociálních služeb, často předchází dlouhodobá terénní práce. **Terénní programy** jsou terénní služby, které se poskytují osobám vedoucí rizikový způsob života, nebo jsou tímto způsobem života bezprostředně ohroženy. Služba je tedy určena nejen osobám bez přístřeší. Cílem této služby je depistáž a minimalizace rizik vedeného způsobu života. Služba může být poskytována anonymně. Mezi základní činnosti patří zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí. ⁽⁸⁹⁾

Terénní služba je vykonávána tzv. streetworkery, kteří monitorují osoby bez přístřeší, provádí aktuální krizovou intervenci, a svou činností pomáhají ke snižování zdravotně sociálních rizik u osob, které nechtějí změnit svou životní situaci. Terénní sociální práce spočívá především v depistáži osob bez přístřeší, v navazování kontaktů a

získávání důvěry osob bez přístřeší, ve snaze motivovat k řešení jejich životní situace a nakonec ve zprostředkování vlastní sociální pomoci. ⁽⁶⁷⁾

Služby, které v první řadě zabezpečují přežití jedince, jsou poskytovány převážně v **nízkoprahových denních centrech**. Jedná se o ambulantní typ sociálních služeb, popřípadě terénních služeb, které poskytují pomoc osobám bez přístřeší. Mezi její základní činnosti patří poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí. Vše je poskytováno bez úhrady. ⁽⁸⁹⁾

Denní centrum poskytuje určité standardní služby, mezi které patří hygienický servis (možnost využití toalety a sprchy, čisté oblečení a obuv) a v některých je možné praní a žehlení prádla. Služba je určena všem osobám bez přístřeší pouze v případě, že nejsou pod vlivem alkoholu a jiných návykových látek, nejsou agresivní a netrpí žádným infekčním onemocněním. Pracovníci nízkoprahového denního centra poskytují poradenství, ve zvláštních případech i krizovou intervenci, zprostředkovávají zaměstnání a další pomoc. Cílem této služby je zvýšit informovanost osob bez přístřeší, pomoci jim při jednání s úřady, povzbudit je ke kontaktům s rodinou a motivovat je ke změně. ⁽⁷⁴⁾

Formy azylového bydlení můžeme rozdělit na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. *Krátkodobé azylové ubytování* je určeno osobám v krizových situacích. Nabízí zpravidla nižší standard bydlení než ubytování dlouhodobé. Nejčastěji se jedná o sociální služby poskytované na noclehárnách a v rámci krizové pomoci. ⁽⁵⁶⁾

Noclehárny jsou ambulantní služby, které poskytují pomoc osobám bez přístřeší. V rámci jejich služeb lze využít podmínek pro osobní hygienu, přenocování, potravinový servis a poskytnutí či zprostředkování informací. Služba je poskytována za úhradu. ⁽⁶²⁾ Nocleh je možný na jednu či více nocí. Služba není určena osobám pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek, osobám agresivním či trpícím infekčním onemocněním. Standard noclehárny je zpravidla nízký. Většinou se jedná o jednu velkou místnost s mnoha lůžky. Osoba bez přístřeší přichází vždy večer a ráno opět

odchází. Cílem je snaha o to, aby se osoby bez přístřeší snažily svou situaci během dne řešit. Noclehárny jsou určeny převážně lidem, kteří jsou na ulici již dlouho dobu, a dělalo by jim problémy přizpůsobit se pravidlům v azylovém domě. ⁽⁷⁴⁾

Krizová pomoc je terénní nebo pobytovou službou na přechodnou dobu, která je určena osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení života či zdraví. Služba poskytuje ubytování, stravu, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. ⁽⁸⁹⁾

Střednědobé azylové ubytování nabízí již pobyt na několik týdnů či měsíců. Předpokládá se zde aktivní snaha osoby bez přístřeší vedoucí k soběstačnosti. Pobyt uživatele je podmíněn jeho spoluprací na řešení svých problémů. *Dlouhodobé azylové ubytování* poskytuje ubytování na několik měsíců až let. Podobá se přirozenému způsobu bydlení. Formou tohoto ubytování jsou také cvičné a chráněné byty. ⁽⁵⁶⁾

Azylové domy jsou pobytovou formou sociálních služeb, které jsou určeny převážně osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. V azylovém domě se poskytuje ubytování, strava, pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a pomoc při obstarávání osobních záležitostí. Služba se poskytuje za úhradu. ⁽⁸⁹⁾ V azylovém domě jsou na klienta kladeny vyšší nároky než v noclehárně. Poskytuje komplexní pomoc osobám bez přístřeší, které mají chuť a zájem zlepšit svou tíživou sociální situaci a vrátit se zpět do společnosti. V rámci celého pobytu klienta v azylovém domě dochází ke spolupráci mezi klientem a sociálním pracovníkem. Společně sestaví individuální plán, ve kterém si klient stanoví cíle, kterých chce dosáhnout a pomocí čeho jich dosáhne. ⁽⁷⁴⁾

Dům na půl cesty představuje formu pobytové služby, která se poskytuje zpravidla na přechodnou dobu osobám mladším 26 let věku. Většinou se jedná o osoby, které po dosažení zletilosti opouštějí dětské domovy či výchovné ústavy, popřípadě jiné zařízení pro péči o děti a mládež. Sociální služba poskytuje ubytování, stravu, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je poskytována za úhradu. ⁽⁶²⁾

K **nejvýznamnějším organizacím** v České republice, které pracují s osobami bez přístřeší, patří např. Armáda spásy, Naděje, Česká diakonie, Emauzy ČR, apod. Na úrovni Evropské unie se bezdomovectvím zabývá Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (FEANTSA).

V praxi se ale setkáváme s lidmi, kteří **odmítají** jakékoliv sociální služby, přestože žijí na ulici v naprosto nevyhovujících podmínkách.

Příběh pana F.:

Pan F. je otcem dvou synů, se kterými se bohužel nestýká. V jeho třiceti letech se mu stal pracovní úraz, díky němuž přišel o česku v pravém koleni. Má přiznaný invalidní důchod. Před několika lety se rozvedl s manželkou a byt jí přenechal. Po rodičích zdědil menší domek, který prodal, a peníze rychle prohodil. Pan F. nemá zájem o využívání služeb noclehárny, přestože žije na ulici ve velmi zoufalých podmínkách. Jeho zdravotní stav je špatný. Trpí chorobou jater a Parkinsonovou chorobou. Sociální pracovníci se s ním snaží spolupracovat a mají v úmyslu spojit se s jeho syny. ⁽⁷⁴⁾

Osoby bez přístřeší, které jsou na ulici krátce, odmítají pomoc z toho důvodu, že jim to dává pocit, že ještě neklesli tak hluboko, aby se o sebe nedokázaly postarat samy. Jsou osoby, které nechtějí využívat ubytování, protože mají odpor k institucím, dávají přednost svobodě a soukromí, nebo nejsou schopni dodržovat řád ubytoven z důvodu svých závislostí. Někteří mají zvířata, která v azylovém domě být nemohou. Na ulici se také objevuje spousta párů, protože azylová zařízení pro ně neposkytují služby. ⁽³¹⁾

1.4 Vymezení životního stylu

Během svého života má každý jedinec **možnost určité volby**, jakou cestou se vydá, jaké hodnoty bude vyznávat, jak svůj život naplní. V této kapitole vymezují pojem životní styl tak, jak jej definuje soudobá sociologie.

Životní styl je pojem, který je obsahově velice rozsáhlý, a proto v této oblasti není sociologická terminologie jednotná. Jedná se o běžně používaný výraz, jehož význam se v běžném povědomí výrazně liší od pojetí používaného v oblasti vědeckého zkoumání. Životní styl je v běžném povědomí vysvětlován různě. Jestliže vyjdeme z nejobecnější definice tohoto pojmu, pak je životní styl způsob, jakým lidé žijí, tzn., jak bydlí, stravují se, chovají se v různých situacích, baví se, vzdělávají se, pracují, vzájemně komunikují, vyznávají a dodržují určité hodnoty, jednají, starají se o děti apod. ⁽¹⁴⁾

Podle Buriánka je životní styl postupně formován tím, co si člověk z kultury osvojí a v životě prakticky uplatní. V rámci historicky daných kulturních příležitostí vytváří každý jedinec nekonečnou řadu variant životního stylu, které chápeme jako komplex činností integrovaných určitou hodnotovou orientací. ⁽⁸⁾ V Ottově všeobecné encyklopedii se můžeme dočíst, že životní styl odráží každodenní život jedince v dané společnosti, jeho zájmy, normy a zvyky. ⁽⁷⁾

V užším slova smyslu se jedná o **každodenní život jedince**. Většina lidí ho však definuje pouze ve smyslu bohatství nebo chudoby, což není tak absolutně pravda. Samozřejmě, že životní styl se týká bohatství a kariéry, ale zahrnuje také oblast zvyků, rodiny apod. ⁽⁸⁰⁾

Životní styl může být ovlivněn dvěma determinujícími faktory. Podle Krause se jedná o faktory objektivní a subjektivní.

1. **Objektivní společenské faktory** – Jsou zde zahrnuty především ekonomické a politické poměry. Ekonomická situace společnosti vytváří předpoklady pro pracovní a volnočasové činnosti jedince. Velkou roli zde zastávají kulturní

poměry dané společnosti. Životní styl je významně ovlivněn také technickým pokrokem.

2. **Subjektivní osobnostní faktory** – Patří sem především osobnost samotného jedince (temperament, intelektová úroveň, pohlaví). Důležitým vlivem je také výchova, která se zásadně podílí na formování životního stylu každého jedince. Dalším faktorem je také zdravotní stav jedince a úroveň a kvalita dosaženého vzdělání. ⁽⁴³⁾

1.4.1 Diferenciace životního stylu

Kraus rozdělil životní styl z pohledu práce a volného času na pracovně orientovaný, hédonistický a celistvý.

1. **Pracovně orientovaný** – Hlavním životním zájmem člověka je tady především práce. Volný čas je tady brán jen jako prostředek fyzické a psychické regenerace.
2. **Hédonistický** – Opakem pracovně orientovaného stylu. V popředí je tady trávení volného času. Práce je tady pouze z hlediska získání finančních prostředků k užívání volného času.
3. **Celistvý** – Je určitým kompromisem mezi pracovně orientovaným a hédonistickým životním stylem. Ideálem tohoto životního stylu je najít si práci, která bude současně i koníčkem. ⁽⁴²⁾

1.4.2 Alternativní životní styl

Tento pojem se u nás začal objevovat od 90. let minulého století, a to jak v podobě publicistické, tak i odborné (sociologické). Nejčastěji se objevuje souvislost s životním prostředím (ekologický životní styl) a se zdravím (zdravý životní styl). Tato kategorie zastřešuje také praktiky životního stylu, např. vegetariánů, squatterů, skinheadů atd.

Takto můžeme definovat také alkoholismus, nikotinismus, singles, prostituci a bezdomovectví a mnoho dalších. Východiskem alternativních životních stylů je **dobrovolné rozhodnutí**, které je ovlivněno hodnotami. ⁽¹⁴⁾

Příkladem může být příběh pana M, který o takovou přízeň nestál.

Příběh pana M.:

Pan M. je osobou bez přístřeší už řadu let. Jednoho dne v prosinci našel pan M. v popelnici novorozeně, za což se stal velmi mediálním. Od města získal místo v azylovém domě a také jisté zaměstnání. Pan M. ale bohužel nevydržel takové extrémní pozitivní změny a v azylovém domě se pokusil o sebevraždu. Poté byl odvezen do psychiatrické léčebny, kde se oběsil. ⁽⁸⁸⁾

Každý alternativní životní styl má své charakteristické rysy. Mezi snadno rozpoznatelné řadíme vzhled, oblečení, účes, šperky, trávení volného času, přístup k lidem apod. K těm neméně snadno rozpoznatelným jsou názory na svět, představy o smyslu života, o tom, jak se chovat k lidem, jak by měla vypadat společnost apod. ⁽⁶⁵⁾

Nezbytná podmínka pro alternativní životní styl je existence několika odlišných životních stylů, ze kterých si jedinec může vybrat. V sociologii zatím nenalezneme žádnou smysluplnou definici alternativního životního stylu, proto existuje celá řada různých vymezení. Je důležité, abychom věděli, v čem uvažujeme o alternativě, k čemu je naše volba alternativou. V obecném pojetí alternativy se řeší, zda musí být za alternativu označena protikladná možnost, nebo pouze možnost. Jestliže se bude jednat o prostou možnost, pak alternativní znamená jednoduše jiné. Existuje nespočet vzájemně se lišících životních stylů. Tato protikladnost je velice často zmiňována v souvislosti s životními styly subkultur, které se záměrně staví proti životnímu stylu ve společnosti převažujícímu, který označujeme jako konvenční či dokonce konformní životní styl. ⁽¹⁴⁾

Lidé, kteří žijí alternativním životním stylem, často čelí **diskriminaci**. Okolní společnost si myslí, že jsou proti jejich způsobu života, a proto se k nim chovají

s odstupem. Někteří lidé si myslí, že alternativní životní styl má špatný vliv na celou společnost. ⁽²⁾

Velice často si lidé myslí, že alternativní životní styly se liší pouze v negativním směru. Jedná se zejména o životní styl narkomana, alkoholika, příslušníka podsvětí, osoby bez přístřeší apod. Nalezneme ale také řadu alternativních pozitivních odchylek od „průměru“ či „normálu“. Máme na mysli takovou pozitivní odchylku, která je kladně oceňována a často chápána jako vzor či ideál. Je zde snaha o pozitivní řešení problému v současném životním stylu. Můžeme zde zařadit např. koncepce kvality života nebo ekologizace životního způsobu. ⁽¹⁴⁾

1.4.3 Životní úroveň a chudoba

Na otázku, co je to vlastně životní úroveň, není tak lehké odpovědět. Neexistuje totiž žádné přesné vyjádření toho, jaký je obsah či způsob vyjádření životní úrovně. Pod tímto pojmem si tak může každý představit cokoliv. ⁽¹²⁾

Díky určité struktuře životní úrovně máme možnost získat názornější představu o jejím obsahu. Řadíme sem spotřebu hmotných statků obyvatelstvem, spotřebu obyvatelstvem placených služeb (osobní doprava, kulturní služby), úroveň bydlení, zaměstnanost a pracovní podmínky, úroveň školství, úroveň zdravotní péče, komplex sociálního zabezpečení, rozsah volného času a nakonec úroveň životního prostředí. ⁽¹⁴⁾

Z těchto faktorů, které určují materiální i nemateriální životní podmínky, je jasné, že životní úroveň je souhrnná sociálněekonomická kategorie, která v sobě skrývá řadu odlišných a různorodých elementů. Životní úroveň se podílí na formování postojů a jednání ve společnosti, což nakonec ovlivňuje také celkový společenský vývoj. ⁽¹²⁾

Životní úroveň představuje jakýsi ekonomický základ životního stylu, čímž vytváří pro člověka určitý finanční rámeček. ⁽¹⁴⁾ Úzce souvisí s **minimální mzdou**, což je nejnižší přípustná odměna za práci v pracovněprávním vztahu. Základní sazba minimální mzdy činí 8 000 Kč za měsíc, tedy 48,10 Kč za hodinu odvedené práce. ⁽⁶⁰⁾

Životní úroveň je úzce spojena s chudobou. **Chudoba** není bohužel okrajovým jevem společnosti, ale dotýká se přibližně jedné třetiny obyvatelstva naší planety. V její radikální podobě již hovoříme o bezdomovectví, bídě a bezmocnosti. Jedná se o tzv. absolutní chudobu, kdy člověk nemá zabezpečený ani minimální životní standard. ⁽⁶⁸⁾

Chudobou máme na mysli sociální jev, který je charakteristickým nedostatkem životních prostředků jednotlivců i celých skupin. Místo mnohoznačného pojmu absolutní chudoby se používá pojem bída. Pojem bída se obvykle užívá v souvislosti s hladem, tělesným nebo duševním utrpením nebo poškozováním. Není možné stanovit hranice bídy a chudoby. Velice často proto dochází k zaměňování těchto dvou pojmů. ⁽⁶⁸⁾

Koncem 20. století došlo v Evropě k posunu pojmů od pojmu chudoba k pojmu sociální vyloučení. V současných společnostech není centrálním problémem distribuce bohatství, nýbrž nedostatečné odpoutání se jedince či celých skupin od společnosti. Společnost tak není rozdělena na ty, kteří jsou „nahore“ a „dole“, ale na ty, kteří jsou „uvnitř“ a „vně“ společnosti. ⁽⁴⁶⁾

Celkově rozeznáváme chudobu dvojího typu, absolutní a relativní. **Absolutní chudoba** znamená nedostatek prostředků k uspokojení základních životních potřeb, čímž je tedy ohrožena existence člověka. **Relativní chudoba** představuje uspokojování životních potřeb na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v dané společnosti. Mimo tohle základní dělení se můžeme setkat ještě s chudobou skrytou a latentní. Skrytá chudoba je tvořena lidmi, kteří si neuplatňují nárok na dávky a služby sociální pomoci. Tady můžeme zařadit nelegální imigranty či právě osoby bez přístřeší. Latentní chudobu tvoří osoby pobírající dávky služby sociální pomoci, což je drží na společensky uznané hranici životního minima. ⁽¹⁾

Jestliže životní úroveň klesne, jsou zákonem stanovené dvě hranice, životní a existenční minimum. **Životní minimum** je minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Pod touto hranicí nastává stav hmotné nouze. ⁽¹⁴⁾ **Existenční minimum** je minimální hranice příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních potřeb na úrovni přežití. Částky životního a existenčního minima jsou uvedeny v zákoně

č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Obě částky se stanovují v závislosti na typu domácnosti. Pro životní minimum jednotlivce je stanovena částka 3 410 Kč a pro existenční minimum je stanovena jednotná částka 2 020 Kč. ⁽⁹⁰⁾ Životní i existenční minimum je jednosložkové, tzn., že zahrnuje pouze částky na výživu a další potřeby. Nezbytné náklady na bydlení jsou zahrnuty v zákoně **č. 117/1995 Sb.**, o státní sociální podpoře (poskytování příspěvku na bydlení) a v zákoně **č. 111/2006 Sb.**, o pomoci v hmotné nouzi (poskytování doplatku na bydlení). ⁽⁴⁶⁾

V systému dávek hmotné nouze jsou obsaženy dávky, které jsou určeny osobám bez přístřeší. Je to především příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. **Částka živobytí** se stanovuje každému jednotlivci individuálně, a to na základě hodnocení jeho snahy a možností. Výše příspěvku se odvíjí od částek životního a existenčního minima. **Doplatek na bydlení** je dávka, která se poskytuje osobám, jimž po zaplacení nákladů na bydlení zůstává částka nižší, než je částka životního minima. Poskytuje se pouze osobám, které pobírají příspěvek na živobytí a příspěvek na bydlení, který je ze systému státní sociální podpory. ⁽⁹¹⁾ Tato dávka je určena pouze těm osobám, kterým hrozí ztráta bydlení. Jedná se tedy o potenciální osoby bez přístřeší. ⁽²¹⁾ V rámci **mimořádné okamžité pomoci** je osobám bez přístřeší určena dávka z důvodu hrozby vážné újmy na zdraví, která může doplnit výši existenčního minima. Dále je možné poskytnout také mimořádnou okamžitou pomoc na úhradu jednorázového výdaje (zaplacení poplatku za vystavení osobních dokladů). Dále je zde dávka, která je určena osobám ohroženým sociálním vyloučením. Ta je určena ale opět pro potenciální osoby bez přístřeší, které se vracejí z výkonu trestu, z dětských domovů nebo z léčeben chorobných závislostí. ⁽⁶¹⁾

Poskytování všech těchto dávek je velice nelehké, protože mnohdy osoby bez přístřeší nevědí, že mají na něco nárok. Když už se někdo rozhodne dojít na úřad práce, stojí před ním několik překážek. Patří sem hlavně formuláře, se kterými si osoby bez přístřeší často nevědí rady. Mnohdy nejsou tyto osoby ani registrovány v evidenci uchazečů o zaměstnání na úřadu práce. Trvalé bydliště je dalším problémem. Mnohdy totiž nekorresponduje se skutečností. Buď je uvedeno jeho poslední bydliště, anebo se

jedná o adresu úřadu, který již není v místě jeho současného pobytu. Velice často se stává, že osoby bez přístřeší nemají občanský průkaz, k jehož vyřízení potřebují rodný list, který lze vyřídít pouze na matrice v místě narození. ⁽²¹⁾

1.4.4 Kvalita života

Kvalita života má charakter multidimenzionální, kulturně podmíněný, dynamický a značně subjektivní. Díky tomu nelze stavět na jednoznačném teoretickém základu. Čerpá proto z mnohých soudobých tendencí a směrů, což způsobuje velkou rozmanitost snah ji definičně vymezit. Proto můžeme v literatuře najít několik definic kvality života. Vzhledem k tomu, že se nenachází žádná shoda v oblasti konceptualizace ani v metodologických otázkách, můžeme tedy říct, že prozatím neexistuje žádná obecně akceptovaná definice. ⁽⁸²⁾

Dle WHO (Světová zdravotnická organizace) se jedná o vnímání životní pozice samotným jedincem v kontextu své kultury a hodnotové orientace, a dále ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, normám a obavám. Kvalita života je multifaktoriálně ovlivněná jedincovým fyzickým a psychickým stavem, osobním vyznáním, sociálními vztahy a vztahem ke klíčovým oblastem jeho životního prostředí. ⁽⁸²⁾

Jeden z přístupů ke kvalitě života kombinuje objektivní a subjektivní přístupy. Kvalita života je reprezentována jako interakce lidských potřeb a subjektivního vnímání jejich naplňování. Lidské potřeby zahrnují obživu, rozmnožování, bezpečí, lásku, porozumění, volný čas, spiritualitu, tvořivost, identitu a svobodu. ⁽¹⁰⁾

Kvalitu života můžeme vymezit také jako víceúrovňový pohled jedince na možnosti jeho fyzického, psychického a také sociálního uplatnění ve společnosti. Promítá se zde především úroveň osobní pohody, schopnosti postarat se sám o sebe, mobility a úroveň schopnosti ovlivňovat průběh vlastního života. ⁽⁴⁰⁾

Pro měření kvality života existuje celá řada modelů. Jedná se např. o **model kvality života pracovníků kanadské armády**, který obsahuje pět základních oblastí, které jsou průběžně monitorovány a vyhodnocovány. Podstatou tohoto modelu je

zabývání se objektivně měřitelnými charakteristikami lidského života či životního stylu (zdravotní stav, pracovní podmínky, trávení volného času, sociální života a kvalita sociálních vazeb). Jedním z dalších modelů je model tzv. **čtyř kvalit života**, který v sobě zahrnuje vnější kvality (charakteristiky prostředí včetně společnosti), vnitřní kvality (charakteristiky individua), předpoklady (životní šance) a výsledky (životní výsledky).⁽²⁶⁾ Dále existuje tzv. **tříúrovňový model kvality života**, jehož vrchol je tvořen smyslem života. Základnu tvoří fyzický a psychický stav, rodina, materiální a sociální zabezpečení a také životní prostředí důležité k získání schopností a návyků pro přežití. Střední část modelu je zaměřena na kombinaci hodnot, informací a vztahových zájmů (životní spokojenost, přátelské prostředí, možnost společenského rozvoje, apod.). Současně je tvořena lidskými zájmy a koníčky, vášněmi a psychologicky popsanými vztahy člověka ke světu. Poslední část modelu, která směřuje ke smyslu života je určena např. bezstarostným stárnutím, společenským uznáním či univerzálním altruismem.⁽⁴⁰⁾

V poslední době se začíná objevovat pojem „well - being“, který v překladu znamená „spokojené bytí. Jedná se o určitou filosofii, která ovlivňuje postoj k životu, a tím i životní styl. Představuje individuální pocit, který lze měřit pouze podle našich vnitřních pocitů pohody a vyrovnanosti.“⁽²⁸⁾

1.4.5 Vybrané aspekty životního stylu osob bez přístřeší

V předchozích kapitolách jsem nastínila problém sociální deviace u osob bez přístřeší. Tyto osoby mají v mnohých aspektech odlišný styl života. Tato odlišnost se projevuje zejména v hygieně, nocování, získávání obživy, trávení volného času, v získávání finančních prostředků atd.

Osoby bez přístřeší mají **bio-psycho-socio-spirituální potřeby** stejné jako ostatní lidé. Uspokojování těchto potřeb ale museli vzhledem ke své situaci omezit. Proto osoby bez přístřeší zažívají často frustrace. Osoby bez přístřeší neudrží skoro žádné stabilní citové vztahy. Dlouhodobé strádání *potřeby citového vztahu, jistoty*

a bezpečí vede k jeho vyhasínání a k náhradnímu uspokojování potřeby na nižší úrovni. U osob bez přístřeší je tato potřeba uspokojována prostřednictvím zvířete, především psa. *Potřeba seberealizace* osobám bez přístřeší často chybí. Tyto osoby v životě selhaly a nemají naději v lepší budoucnost. Osoby bez přístřeší se mnohdy vzdávají a o nic lepšího neusilují. *Potřeba budoucnosti* je u osob bez přístřeší také potlačena. Osoby bez přístřeší neuvažují o budoucnosti, žijí pouze přítomností. ⁽⁸³⁾

Hledání smyslu života je také důležitou potřebou. Podle Maslowa je primárním motivem lidského chování a existence. Stejně jako všechny ostatní potřeby, je i tato potřeba uspokojována či naopak neuspokojována. ⁽²⁰⁾ Kde ale lidé nejčastěji nacházejí pocit životního smyslu? Podle existenciální psychoterapie Yaloma existuje 5 oblastí, kde lidé tento smysl nacházejí. V *hedonismu* je smyslem života žít naplno. Vychutnat si co nejvíce z každého dne a vyhledávat co nejvíce požitků a potěšení. *Seberealizace* je dalším zdrojem životního smyslu. Člověk by se měl snažit poznat svůj potenciál a snažit se jej co nejvíce využít. Další oblastí je *altruismus*. Někteří lidé hledají smysl života ve snaze být užiteční druhým, zpříjemnit druhým lidem život. Jiní jsou zase tzv. *zapálení pro věc*. V tomhle případě se jedná o to přispět k něčemu většímu, než jsme my sami a plně se tomu oddat. Nejčastěji se jedná o rodinu, kariéru, náboženskou či politickou ideu apod. Poslední oblastí je *tvořivost*. Tady je smyslem života vytvořit něco nového, přičemž se nemusí jednat pouze o umění. Tvořivým způsobem můžeme také učit, vařit, řídit firmu apod. ⁽⁸⁷⁾

Otázky o smyslu života je třeba postavit úplně jinak. Není důležité ptát se, co očekáváme od života, nýbrž co ode mne očekává sám život. Život tedy nakonec neznamena nic jiného, než nést odpovědnost za správné odpovědi na otázky o smyslu života a za plnění úkolů, které před nás staví sám život. Smysl života nelze nikdy určit všeobecně, protože život jako takový je vždy zcela konkrétní. Lidský osud je jedinečný a neopakovatelný. Každá situace vyžaduje pouze jedinou správnou odpověď na otázku, jež je v dané situaci obsažena. Jestliže osud uloží člověku nějaké utrpení, pak v tom musí tento člověk vidět úkol, a to zcela úkol jedinečný. V tom, jak člověk ponese toto utrpení, spočívá ta specifická možnost vykonat něco jedinečného. ⁽²⁰⁾

Vědomí smyslu života dává člověku předpoklad vydržet všechny těžké životní chvíle. Při uvědomování si smyslu života roste s vnějšími problémy vnitřní síla odporu jedince. Podle Dostojevského je člověk bytost, která si zvykne na všechno. Člověk může v problémových situacích ochabnout, jestliže se mu vytrácí smysl. ⁽⁷⁹⁾

Nocování osob bez přístřeší je jednou z nejvíce odlišných věcí. K nocování využívají konvenční formy bydlení (ubytovny, sociální služby) a alternativní formy bydlení, mezi které patří příroda, veřejné prostranství, dopravní prostředky, opuštěné domy, půdy, sklepy, čekárny na nádražích, squaty, kanály a teplovzdušná těsnění. ⁽⁴¹⁾

Osobní hygiena u osob bez přístřeší odpovídá jejich situaci, která je charakterizovaná jejich omezeností v přístupu k základním zdrojům osobní hygieny. Osoby bez přístřeší ve městech využívají veřejných sprch nebo sprch v rámci služeb azylových domů nebo nízkoprahových denních center. Jiní jsou odkázáni na využívání vody na veřejných prostranstvích (kašny, fontány), v řekách či vodních nádržích. ⁽³¹⁾ K osobní hygieně patří také oblečení. Největší důraz na čisté a značkové oblečení kladou mladé osoby bez přístřeší, čímž se neliší od ostatní mladé generace. Oblečení představuje určitou psychologickou obranu jejich sebepojetí. Charitativní organizace poskytují službu zvanou šatník, kde si osoby bez přístřeší mohou za symbolický poplatek zakoupit oblečení. Stejně tak je poskytována služba vyprání a vyžehlení si prádla. ⁽⁵⁴⁾

Trávení volného času u osob bez přístřeší je velmi jednotvárné. Dny vyplňují především popíjením alkoholu na ulicích. Obcházejí odpadkové koše, kde sbírají nedopalky od cigaret a další potřebné věci, které by mohli prodat. Někteří z nich jsou stálými uživateli sociálních služeb určených osobám bez přístřeší. ⁽⁷⁴⁾

Peníze představují významný statek, který může kvalitu života osob bez přístřeší výrazně zlepšit. Nejčastěji se jedná o sociální dávky, invalidní důchody či příjmy ze zaměstnání. ⁽³³⁾

Nejčastějšími způsoby získávání **obživy** je příležitostné či trvalé zaměstnání, sběr kovů a surovin, vybírání odpadkových košů a trestná činnost (např. krádeže).⁽⁴¹⁾ Častý způsob, kterým si osoby bez přístřeší získávají peníze na jídlo, bývá také žebrání a somrování. Rozdíl mezi somrákem a žebrákem je ten, že somrák vymáhá pomoc aktivně, kdežto žebrák pasivně. Nejúspěšnější žebráci jsou lidé handicapovaní, nevidomí, vozíčkáři, či žebráci se psy. Jinou skupinou jsou tzv. umělci, kteří se snaží prodat to, co umí (zpěv, hra na hudební nástroj). Žebráci se soustřeďují především do historických center, kde je větší koncentrace turistů, a tím i větší šance na výdělek. Naopak somrování je tedy aktivní oslovení kolemjdoucích. Oslovují buď s předem připravenou historkou, nebo jen poprosí o pár drobných. Somrování používají spíše mladší osoby a narkomani. Výdělek slouží především k nákupu alkoholu či drog.⁽⁵⁴⁾ Některé osoby bez přístřeší sklouznou také k **prostituci**. Častěji je poskytována ženami. Prostituci lze definovat jako poskytování sexuálních služeb za úplatu (finanční nebo materiální). Dle intenzity můžeme prostituci dělit na přechodnou, příležitostnou a trvalou. U přechodné intenzity poskytnou sexuální služby několikrát, a potom se toho na dlouhou dobu zřeknou. Příležitostná prostituce znamená občasné či nepravidelné vykonání sexuálních služeb, nejčastěji k doplnění jiných příjmů. Trvalá prostituce představuje hlavní zdroj příjmu. Prostituuující osoby bez přístřeší jsou většinou mladšího věku. U osob bez přístřeší se jedná nejčastěji o prostituci pouliční a trvalou, kde jde především o zajištění základních životních potřeb pro sebe i ostatní (např. v rámci party, kolektivu dalších osob bez přístřeší).⁽²²⁾

U osob bez přístřeší je také vysoký výskyt **zdravotních problémů**. Skoro 90 % osob bez přístřeší trpí nějakou zdravotní poruchou. Vše je způsobeno špatnými stravovacími návyky a špatnou hygienou, závislostí na návykových látkách a nepravidelným denním rytmem. Na jejich zdravotním stavu se podílí nedostatečná lékařská péče. Vzhledem k neplacení si zdravotního pojištění nemají dle české legislativy nárok na zdravotní péči.⁽²⁴⁾ To vše se odráží na jejich zdraví a díky tomu hrozí riziko předčasného úmrtí. Jedna z britských studií doložila, že průměrný věk osob spících na ulici je 42 let. Osoby bez přístřeší páchají až 35x častěji sebevraždy než

majoritní společnost a až 4x častěji umírají z nepřírodných příčin (napadení, nehody, otravy návykovými látkami).⁽¹⁸⁾

Mnohé osoby bez přístřeší mají **kriminální zkušenost**. Jedná se o drobné kriminální činnosti, kterých se dopouští příležitostně, často z nouze. Může jít například o krádeže za účelem obstarání si jídla. Osoby bez přístřeší nejsou schopny účasti na větších či organizovanějších kriminálních činnostech. Samotné osoby bez přístřeší se ale také stávají **obětmi trestné činnosti**, a to především v kontextu krádeží. Osoby bez přístřeší si nemají kde uložit věci, a proto je nosí stále s sebou. Často je okrádají i jiné osoby bez přístřeší.⁽³³⁾ Osoby bez přístřeší jsou ohroženy viktimizací, která zahrnuje verbální útoky, krádeže, sexuální obtěžování a násilí. Právě riziko znásilnění a sexuálního obtěžování u žen vede k jejich neochotě spát na ulici.⁽¹⁸⁾

1.4.6 Dobrovolné bezdomovectví?

V několika publikacích dochází k členění osob bez přístřeší na **dobrovolné a nedobrovolné**. Toto členění je ovšem velice diskutabilní a většina odborníků jej odmítá. V několika průzkumech (např. ve Vídni, 1996) se ukázalo, že existuje jen málo osob, které se chtějí stát osobami bez přístřeší dobrovolně a z vlastního rozhodnutí. Širší veřejnost je toho názoru, že většina osob bez přístřeší je na ulici dobrovolně. Terénní sociální pracovníci určují zhruba 5-10 % osob, které jsou na ulici z vlastního rozhodnutí.⁽⁷⁸⁾ Příkladem takové dobrovolnosti je právě pan L, který je na ulici z vlastní vůle.

Příběh pana L:

Pan L. je dobrovolným bezdomovcem již několik let. Žije v polorozpadlém statku, kde vypaluje kov. Jednoho dne si řekl, že přestane pracovat. Lidem se straní. Na měsíc má necelé tři tisíce, které má uschované v obchodě, kde si každý den nakupuje za sto korun.

Nějaké „drobné“ si vydělá opracováním kovů, které se odvezou do sběrných surovin.
(93)

Zajímavý pohled na dobrovolné bezdomovectví nabízí rakouský sociolog **Girtler**, který osoby bez přístřeší považuje za subkulturu, která navazuje na prastarou kulturu žebráků a vagabundů, kteří se nadřazovali nad pracující osoby a různými způsoby ji znevažovali. Na základě tohoto se domnívá, že bezdomovectví je dobrovolné. ⁽²³⁾

Pokud se dobrovolným bezdomovectvím budeme zabývat z hlediska věkových skupin, pak se nejčastěji objevuje u mladých lidí. Jedná se především o lidi s problematickým zázemím, tedy zejména o lidi, kteří opouštějí dětské domovy nebo pěstounské rodiny po dosažení plnoletosti. Nebezpečí tady můžeme vidět v návyku na tento životní styl a nemožnosti jejich reintegrace. ⁽⁷⁸⁾

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cílem této práce je popis aspektů životního stylu u sledované subkultury osob bez přístřeší.

2.2 Výzkumné otázky

Vzhledem k tomu, že se jedná o kvalitativní výzkum, stanovila jsem následující výzkumné otázky, které budou vymezovat rámec výzkumu a zároveň operacionalizovat jeho zaměření. Výzkumné otázky jsou následující:

1. Jaký je režim dne osob bez přístřeší?
2. Jakým způsobem si osoby bez přístřeší obstarávají stravování?
3. Jakým způsobem si osoby bez přístřeší zajišťují osobní hygienu?
4. Jak vypadá jejich život po sexuální stránce?
5. Jakou mají osoby bez přístřeší představu o své budoucnosti?

3 Metodika

3.1 Výzkumná strategie – východiska

Pro účely této vědecké práce byla zvolena strategie kvalitativního výzkumu, a to z důvodu co největšího porozumění sledované subkultury osob bez přístřeší a tím i charakteristikám jejich alternativního životního stylu.

Pro uchopení tohoto výzkumného cíle byla zvolena metoda analýzy případových studií, která se zabývá detailním studiem menšího počtu případů. V případové studii se sbírá především velké množství dat od jednoho jedince. Cílem tohoto přístupu je zachycení složitosti případů a popis vztahů v jejich celistvosti. Hendl rozlišuje pět typů případových studií. Existuje celá řada aspektů životního stylu, proto byla v rámci této studie provedena redukce na pět aspektů, a alternativní životní styl osob bez přístřeší byl operacionalizován v kategoriích – režim dne, stravování, osobní hygiena, sexuální život a myšlenky na budoucí život. V rámci této diplomové práce se jedná o deskriptivní případovou studii, která má dodat kompletní popis jevu. Případové studie byly pro účely výzkumu vybrány cíleně, záměrně a jedná se o případy, které můžeme kontrastovat. ⁽²⁵⁾

Pro dosažení stanoveného cíle byl aplikován rozhovor pomocí návodu. Jedná se o techniku sběru dat, která sestává z předem připraveného seznamu otázek nebo témat, jež je nutné během rozhovoru probrat. Cílem je, aby se skutečně dostalo na všechna témata. ⁽²⁵⁾

Vhodnost zvolené techniky sběru dat a srozumitelnost otázek jsem zjišťovala pomocí předvýzkumu, který jsem provedla měsíc před začátkem výzkumu. Předvýzkum slouží ke zmenšení metodologických a technických rizik ve výzkumu. ⁽³⁵⁾

Sběr primárních dat a jejich následné kódování/indexace se stal podkladem pro aplikaci metody rámcové analýzy dle Ritchie a Spencera. Tato analýza vychází z toho, že prvním krokem se získaným materiálem je jeho organizace, tedy pečlivé roztřídění a redukce dat. Následujícím krokem je vlastní interpretace, která vede k popisu zkoumané oblasti. Ritchie a Spencer se opírají o techniku sestavování přehledných

textových tabulek. Tento postup má umožnit zaznamenání a zobrazení syntetizovaných a redukováných dat takovým způsobem, který dovoluje tuto redukci vztáhnout zpět k původní formě dat. ⁽²⁵⁾

Postup je založen na tabulkové metodě, kdy se vychází z odhalených témat a kategorií, které následně usnadňují organizaci a klasifikaci získaných dat. Jednotlivé kroky rámcové analýzy jsou:

1. Identifikace počátečních témat a konceptů
2. Označení dat / indexace dat
3. Vytváření tematických tabulek pro třídění a uspořádání dat
4. Sumarizace a syntéza dat ⁽²⁵⁾

V rámci celé této diplomové práce byl zachován koncept validity dle Lincolna a Guby. Mezi kritéria validity patří hodnověrnost, důvěryhodnost, přenositelnost a potvrditelnost dat. ⁽²⁵⁾

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor v rámci této diplomové práce byl tvořen 20 osobami bez přístřeší ve věku od 18 – 65 let, který byl následně rozdělen na dvě skupiny. První skupinu tvořilo 10 osob žijících v azylových domech a druhou 10 osob bez přístřeší žijících na veřejných prostranstvích. Respondentům, kteří souhlasili s výzkumem, byl sdělen účel rozhovoru a informace o zachování anonymity. Respondenti byli vybíráni cíleně.

Výzkum probíhal od ledna do května 2013. Vzhledem k charakteru výzkumného souboru nebyl použit diktafon, ale odpovědi od respondentů byly zaznamenávány formou terénních poznámek / primárních dat, které jsem následně přepisovala do elektronické podoby. K zachování osobních údajů jsem každému respondentovi přiřadila fiktivní jméno.

4 Výsledky a jejich interpretace

Pro zpracování získaných dat byla použita metoda rámcové analýzy, která spočívá v provedení indexace primárních dat získaných z rozhovorů pomocí návodů, které byly provedeny s 10 osobami bez přístřeší vyskytujícími se na veřejných prostranstvích a s 10 osobami bez přístřeší vyskytujícími se v azylovém domě. Výsledkem této analýzy jsou tematické tabulky, které umožňují přehledné zobrazení indexovaných dat. Jednotlivé rámcové analýzy obsahují data, která reflektují stanovené výzkumné otázky.

4.1 Identifikační údaje

Tyto identifikační údaje se týkají všech respondentů ve výzkumu. Jedná se o souhrnné údaje, které vykazují celkové informace o výzkumném souboru. V následujících tabulkách je uvedeno pohlaví, věk a rodinný stav respondentů.

Tab. č. 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Absolutní četnost
Muži	18
Ženy	2

Zdroj: Vlastní výzkum

Tab. č. 2: Věk respondentů

Věk	Absolutní četnost
18 – 30	3
31 – 50	10
51 – 70	7

Zdroj: Vlastní výzkum

Tab. č. 3: Rodinný stav respondentů

Rodinný stav	Absolutní četnost
Svobodný	10
Ženatý	1
Rozvedený	9

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výše zpracovaných rámcových analýz vyplývá, že se výzkumu účastnilo celkem 18 mužů a 2 ženy. Věková struktura respondentů se pohybuje v rozmezí od 18 do 70 let a věkový průměr respondentů je 44 let. Podle rodinného stavu se osoby bez přístřeší rozdělily na svobodné, ženaté a rozvedené. Nejvíce osob bez přístřeší je svobodných, a to celkem v 10 případech. Za svobodnými následují rozvedení, kterých je celkem 9. Ženatý byl pouze jeden muž, který se v dané době rozváděl.

4.2 Příčiny vzniku bezdomovectví a celková doba života bez přístřeší

V následujících dvou tabulkách jsou obsažena souhrnná indexovaná data z rámcových analýz, která předkládají příčiny vzniku bezdomovectví a celkovou dobu života bez přístřeší, jak na veřejném prostranství, tak i v azylovém domě.

Vysvětlivky ke kódům:

AD – azylový dům

CD – celková doba bez přístřeší

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

Tab. č. 4: Příčiny a celková doba života bez přístřeší

	Příčiny vzniku bezdomovectví	Doba života bez přístřeší
Martin	úmrtí v rodině, finanční problémy	AD = 4 měs., CD = 7 měs.
Karel	alkohol a rozvod	AD = 6 měs., CD = „Čas na ulici už nepočítám.“
Petr	rozvod rodičů, „Otec mě vyhodil z bytu, kvůli jeho nové babě.“	AD = 2 měs., CD = 4 měs.
Josef	rozchod s partnerkou v době VTOS	AD = 3 měs., CD = 5 měs.
Alois	Úmrtí v rodině, alkohol	AD = 4 měs., CD = 20 let
František	Úmrtí v rodině, alkohol, rozvod	AD = 6 měs., CD = 7 let
Jakub	Amnestie	CD = AD = 2 měs.
Kryštof	Rozvod	AD = 10 měs., CD = 10 let
Dominik	Ztráta zaměstnání a bydlení	AD = CD = 4 měs.
Tomáš	Úmrtí v rodině, alkohol, ztráta bydlení	AD = 6 měs., CD = „To nevím, to si nepamatuju.“
Jan	Neochota k práci, finanční problémy	CD = 5 let
Miroslav	Alkohol, gambling	CD = 6 let
Alena	Alkohol, nezaměstnanost, „Na ulici jsem se dostala vlastní blbostí.“	CD = 6-7 let
Richard	„Feťáci mi ukradli prachy aj doklady a já neměl na zaplacení.“	CD = 2 měs.
Zdeněk	Návrat ze zahraničí, finanční problémy	CD = 4-5 let
Jaroslav	„Kvůli chlastu, přišel jsem o všechno.“	CD = 17 let
Lukáš	Rozvod, alkohol	CD = 13 let
Marek	Rozchod s partnerkou	CD = 5 let
Adam	Nezaměstnanost, gambling	CD = 20 let
Dana	Manželské problémy, alkohol	CD = 7 let

Zdroj: Vlastní výzkum

Ve výše uvedené rámcové analýze můžeme najít několik různých důvodů, proč se lidé stali osobami bez přístřeší. Nejčastěji se jedná o kombinaci několika příčin, kdy jedna příčina spustí řetězec dalších. Pouze 6 respondentů uvedlo jednu příčinu vzniku bezdomovectví. Nejčastěji se na ulici dostaly osoby díky **alkoholu**, jako např. pan Jaroslav: „*Kvůli chlastu, přišel jsem o všechno.*“ Tuto příčinu uvedlo celkem 9 respondentů, z toho 2 ženy. Závislost na této látce představuje pro člověka velké riziko, neboť se začne prolínat do dalších sfér života. Můžeme jej brát jako příčinu nebo také jako následek příčiny jiné. Celkem u 3 respondentů došlo právě díky problémům s alkoholem k rozvodu. Ve 3 případech začali respondenti s alkoholem z důvodu úmrtí v rodině. Mezi další příčiny patřila **ztráta zaměstnání** (4 respondenti) a s tím spojené **finanční problémy** (3 respondenti), **ztráta bydlení** (2 respondenti) a **závislost na herních automatech** se objevila u 2 respondentů. Ve výzkumném souboru byli 3 respondenti, kteří se na ulici nedostali vlastní vinou. Pan Petr se dostal na ulici díky svému otci. Jeho rodiče se rozvedli a on si následně našel novou přítelkyni, která ne vycházela s panem Petrem. Jeho otec jej proto vyhodil z bytu a on neměl kam jít. V souvislosti s **amnestií** prezidenta Klause byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody pan Jakub, který šel následně do azylového domu. Pan Richard přišel o peníze na zaplacení ubytovny: „*Fetáci mi ukradli prachy aj doklady, a já neměl na zaplacení.*“ Ve výzkumném souboru se neobjevil žádný respondent, který by si bezdomovectví zvolil dobrovolně.

Celková doba života bez přístřeší se pohybuje v rozmezí **od 2 měsíců do 20 let**. Průměrná doba pobytu v azylovém domě je 5 měsíců a na ulici je 9 let. Nejkratší dobu je bez přístřeší pan Richard (2 měsíce). Naopak nejdéle je bez přístřeší pan Adam (20 let). Ve výzkumném souboru se objevily dvě osoby, které neví, kolik měsíců či let žijí bez přístřeší. Jedná se o odpovědi typu: „*Čas na ulici už nepočítám.*“, „*To nevím, to si nepamatuju.*“

4.3 Rámcová analýza - režim dne

V této kapitole se nachází dvě rámcové analýzy indexovaných dat zachycující režim dne osob bez přístřeší. Tabulka č. 5 se orientuje na osoby bez přístřeší žijící v azylovém domě, a tabulka č. 6 se orientuje na osoby bez přístřeší žijící na veřejných prostranstvích.

Vysvětlivky ke kódům:

B – budíček

V – večerka

AD – azylový dům

Pevná aktivita v AD – aktivity v azylovém domě, které jsou symbolicky placené (služba v kuchyni, prádelně, dveřní služba apod.)

ID – invalidní důchod

NDC – nízkoprahové denní centrum

PC – počítač

N - noclehárna

Tab. č. 5: Režim dne osob žijících v azylovém domě

	Denní činnosti	Žebrání	Snaha o přívůdek
Martin	B = 7:00, V = 23:00 „Tady mám režim dne daný.“	NE „Pomáháme si s chlapama, ale že bych se někde postavil na roh, to ne.“	v AD ne na ulici brigády
Karel	B = 6:00, V = 19:30 – 22:00 Úklid AD, televize, „Občas jdu ven, když mi někdo dá cigaretu.“	NE „Já měl na den třeba 200 korun, takže jsem nepotřeboval žebrot.“	v AD ne na ulici brigády, sběr kovu a papíru
Petr	B = 5:10, V = 2:30 Pevná aktivita v AD, televize, odpočinek na pokoji	NE	Pevná aktivita v AD, hledání práce
Josef	B = 7:30, V = 20:00 – 21:00 Káva, návštěva rodiny, odpočinek na pokoji	NE „Mě by to asi svědomí nedovolilo.“	NE

Alois	B = 5:00, V = 22:00 Vybírání popelnic, sběr kovu a papíru, televize, káva	ANO „Žebřal jsem na chlast, ale říkal jsem, že na jídlo.“	Sběr kovu a papíru, plný ID
František	B = 5:00, V = 23:00 Ranní setkání v AD, úklid AD, káva	ANO „Párkrát jsem se ptal a chtěl jsem na cestu.“	Brigády, sběr kovu a papíru
Jakub	B = 7:30, V = 23:00 Úklid AD, televize, návštěva rodiny	NE „Někdy si třeba jenom půjčím, ale hnedka to vrátím.“	NE „V květnu jedu do Anglie. Mám tam rodinu a zajištěnou práci.“
Kryštof	B = 7:00, V = 21:00 – 21:30 Televize, četba „Jdu třeba na poštu nebo k doktorovi, a pak se vrátím na azylák.“	NE	NE „Nepotřebuju peníze.“
Dominik	B = 6:30, V = 22:00 – 22:30 Sportovní aktivity, četba, televize, procházky, návštěva rodiny	NE „Nežebřám, jen si někdy půjčím od chlapů.“	NE „Chtěl bych se dostat na ty pevné aktivity, ale je to všechno obsazené.“
Tomáš	B = 5:30, V = 22:00 Pevná aktivita v AD, televize, sportovní aktivity	NE	Pevná aktivita v AD

Zdroj: Vlastní výzkum

Tab. č. 6: Režim dne osob žijících na veřejných prostranstvích

	Denní činnosti	Nocování v zimě	Společnost přes den	Žebřání	Snaha o přivýdělek
Jan	„Většinou seženu nějaké prachy, koupím si rohlík a vínko a celý den se pak válím.“	Příroda, „Přespávám taky u přítelkyně, která bydlí ve squatu.“	Partnerka, se kterou se seznámil na ulici	Ano žebřá „Chodím na místa, kde je plno lidí a ptám se jich na peníze.“	Ne
Miroslav	B=V= nepravidelně Řezání dřeva, vaření, udržování ohně	Bouda „Mám takovou boudičku z různých kusů dřeva a plachet.“	Kamarádka, se kterou bydlí.	Ano žebřá „Nikdy nežebřám střizlivý, protože bych se styděl.“	Sběr kovu a papíru
Alena	B=V= nepravidelně Obstarání vody, mytí nádobí, praní prádla, vaření	Bouda „Jsem tady pořád se svým kamarádem.“	Kamarád, se kterým bydlí.	Nežebřá „To bych nedokázala.“	Ne

Richard	B = 3:00-5:00 „sedím ve stanu a poslouchám rádio.“ Návštěva kamarádů, NDC	Stan „Přes noc musím několikrát vylézt, abych si protáhnul nohy, protože ta zima je šílená.“	„Chodím za kámošema do takového rozbouraného baráku, kde si topí.“	Nežebrá „To nikdy.“	Ne „Akorát jsem teď dal kontakt nějakému chlapíkovi.“
Zdeněk	Hlídaní objektu s paletami, řezání dřeva	Bouda „Je to tady hrozně malé, ale mám tu klid a soukromí.“	Sám	Nežebrá „To jsem nikdy nedělal.“	Sběr kovu a papíru
Jaroslav	B = 4:00, V = nepravidelně Nákup alkoholu a potravin, návštěva NDC, „Procházím se po městě, někde si sednu a snažím se nějak přežít.“	N, stan „Když je velká zima, tak jdu na noclehárnu, jinak spím ve stanu.“	Kamarádi „S jedním se znám už dlouho, tak jsme většinou spolu.“	Ano žebrá „Jasně že jo, jinak to nešlo.“	Ne „Když jsem neměl peníze, tak jsem nejedl.“
Lukáš	B = 4:30, V = nepravidelně Sběr kovu a papíru, návštěva NDC	N, chodby paneláků, sklepy, „Spím různě, kde se dá, tam vlezu.“	Kamarádi „Hlavně s jedním.“	Nežebrá	Sběr kovu a papíru „Chodím různě po šrotě a do sběru.“
Marek	B=V= nepravidelně Návštěva kamarádů, vsázení peněz	N, kamarádka	Kamarádi „Máme takovou partiu před jednou ubytovnou.“	„Akorát jednou jsem neměl peníze na autobus, tak jsem prosil jednoho pána.“	Brigády, sběr kovu a papíru
Adam	návštěva NDC, hrání her na PC, „Chodím od nevidím do nevidím.“	N „Někdy zajdu ke kámošce, kde jsem do dvou, takže potom bloudím po městě nebo jdu do nonstopu.“	Sám „Radši sám za sebe. Já chci být bezdomovec, ale na úrovni.“	„Jen párkrát. Musím být úplně na dně.“	Zaměstnání, brigády
Dana	B=V= nepravidelně Nákup potravin a alkoholu, vaření, sběr kovu a papíru	Bouda „Přes zimu v jedné boudě dál od města. Je tam větší teplo.“	Přítel	Ano žebrá „Jo, většinou před kauflandem.“	Sběr kovu a papíru

Zdroj: Vlastní výzkum

Shrnutí indexovaných dat rámcové analýzy k výzkumné otázce č. 1: „Jaký je režim dne osob bez přístřeší.“

Z tabulek č. 5 a 6 vyplývá, že režim dne osob bez přístřeší je nepravidelný především u respondentů žijících na veřejných prostranstvích. Pobyť v azylovém domě je limitován určitými pravidly, která musí každý uživatel dodržovat. Každé ráno se musí účastnit ranních setkání, kde si rozdělí především činnosti zaměřené na úklid. Je tomu přesně tak, jak uvedl pan Martin: „*Tady mám režim dne daný.*“ Přesto si volný čas může každý uživatel vyplnit po svém. Celých 7 respondentů uvedlo, že sledují **televizi**. Ta pro ně představuje zábavu na převážnou část dne. Mezi činnosti, které osoby bez přístřeší přes den dělají, uvedli **úklid** azylového domu (3 respondenti), **sportovní aktivity** (2 respondenti), četba (2 respondenti) a popíjení kávy (3 respondenti). V rámci azylového domu se vykonávají tzv. **pevné aktivity**, které provádí 2 respondenti. Některé osoby bez přístřeší (3 respondenti) udržují vztahy s rodinou a chodí ji navštěvovat. Pouze jeden respondent pobývá skoro celý den venku. Čas vyplňuje **vybíráním popelnic a sběrem kovu**. Osoby žijící na veřejných prostranstvích můžeme rozdělit na dvě skupiny. Jednu tvoří lidé, kteří se jen tak poflakují, vybírají popelnice a chodí do sběru. Druhá skupina je tvořena lidmi, kteří mají zachovaný určitý řád. Chodí si nakupovat, vaří si, udržují oheň a umývají nádobí. Do druhé skupiny patří pouze 4 respondenti. Nízkoprahové denní centrum pro osoby bez přístřeší navštěvují 4 respondenti, kteří zde vyplňují svůj volný čas.

Pro osoby bez přístřeší je nejhorším ročním obdobím zima. V této době se totiž potýkají s krušnou myšlenkou, kde složí hlavu, aby neumrzli. Jenom 4 respondenti využívají služeb *noclehárny*. Provizorní skříň mají 4 respondenti. Bydlí v **boudách**, které jsou neobydlené, anebo sestavené s různých materiálů. Jeden muž chodí na noc ke své přítelkyni do **squatu** a jeden muž přežívá noc ve **stanu**: „*Přes noc musím několikrát vylézt, abych si protáhnul nohy, protože ta zima je šílená.*“ Pokud nejsou velké mrazy, přespávají různě po sklepech či chodbách: „*Spím různě, kde se dá, tam vlezu.*“

Spousta osob se ocitá nejen bez přístřeší, ale také bez jakýchkoliv vztahů. Často si ale najdou nové kamarády právě na ulici. Celých 8 respondentů **tráví dny** ve

společnosti někoho jiného. V 6 případech se jedná pouze o kamarády a ve 2 případech jde o známou. Poslední 2 respondenti mají raději samotu: „*Radši sám za sebe.*“

Žebrání je jedním z vedlejších, v některých případech i hlavních, zdrojů. Z uživatelů azylového domu mají zkušenosti se žebráním pouze 2 respondenti. Mezi uživateli azylového domu lze vidět určitou vzájemnou finanční pomoc (3 respondenti). Opačně je tomu u osob žijících na veřejných prostranstvích, kde se žebráním má zkušenost 6 respondentů.

V azylovém domě nemá **snahu o přivýdělek** celkem 6 respondentů. Pan Kryštof uvedl: „*Nepotřebuju peníze.*“ Pan Dominik by se chtěl dostat na **pevné aktivity** v azylovém domě, ale bohužel jsou již obsazené. Díky pevným aktivitám si přivydělávají 2 respondenti. **Sběr kovu** je také pro 2 respondenty přivýdělkem. Na veřejných prostranstvích si sběrem kovu a papíru přivydělává 6 respondentů. Zbytek respondentů nemá o to ani zájem: „*Když jsem neměl peníze, tak jsem nejedl.*“ Krátkodobé zaměstnání uvedli 2 respondenti.

4.4 Rámcová analýza - stravování

Tato kapitola udává indexovaná data rozdělená do dvou tabulek, které se věnují aspektu stravování. Tabulka č. 7 obsahuje údaje od osob žijících v azylovém domě a tabulka č. 8 od osob žijících na veřejných prostranstvích.

Vysvětlivky ke kódům:

AD – azylový dům

NDC – nízkoprahové denní centrum

N – noclehárna

PC – počítač

Tab. č. 7: Stravování osob žijících v azylovém domě

	Obstarání jídla	Požívání alkoholu	Kouření	Denní útrata
Martin	Platba stravy v AD	„ <i>Občas si zajdu s chlapama na pivo.</i> “	Ano, už předtím	90,- Cigarety, alkohol, hygienické potřeby
Karel	Platba stravy v AD	Ano, už předtím „ <i>Alkohol piju málo, protože to mám tady zakázané.</i> “	Ano, už předtím „ <i>Ted' kouřím málo. Jen když mi někdo nabídne cigaretu.</i> “	„ <i>Peníze žádné nemám. Všechno má sociální.</i> “ Alkohol, cigarety
Petr	Platba stravy v AD	Ano, předtím příležitostně, teď minimálně	Ano, už od 18 let, tabák	„ <i>Na 3 dny mi vydrží stovka.</i> “
Josef	Momentálně vlastní strava, zájem o platbu stravy v AD	Ano, příležitostně	Ano, „ <i>To jo, to kouřím hodně.</i> “	200-300,- Jídlo, tabák, papírky, cukrovinky
Alois	Platba stravy v AD	Ano „ <i>Dám si něco málo, abych nenafoukal, bo by mě nepustili.</i> “	Ano, už předtím	„ <i>To vám neřeknu. Mám, tak koupím, nemám, tak suším.</i> “
František	Platba stravy v AD	Ano, už předtím „ <i>Ted' nemůžu, protože by mě vyhodili.</i> “	Ano, od 15 let, tabák	„ <i>To nevím, moc ne.</i> “ Tabák, alkohol
Jakub	Vlastní strava, supermarket	Ne „ <i>To mi nic neříká.</i> “	Ano, denně tak 3-4, tabák	Jídlo, tabák, oblečení, hygienické potřeby

Kryštof	Platba stravy v AD	Ano, už předtím „ <i>Ted' sice nemůže, ale ani to už moc nepotřebuju.</i> “	Ano, už předtím, cigarety	Cukrovinky
Dominik	Vlastní strava, supermarket	Ne, předtím ano „ <i>Pil jsem, ale nic mi to neříkalo. Člověk je tím jednou nohou v ohni.</i> “	Ano, od 15 let „ <i>Snažím se to omezit.</i> “	Jídlo, tabák, papírky
Tomáš	Platba stravy v AD	Ne, předtím ano „ <i>Přestal jsem s tím.</i> “	Ano, od 14 let, denně 5-6, tabák	80,- Dutinky, tabák, hygienické potřeby

Zdroj: Vlastní výzkum

Tab. č. 8: Stravování osob žijících na ulici

	Obstarání jídla	Požívání alkoholu	Kouření	Denní útrata
Jan	Popelnice, veřejné jídelny, supermarket	Ano, začal s ním po smrti svého otce	Ano, od mládí	300,- Jídlo, alkohol
Miroslav	Supermarket, vaří si	Ano, víno „ <i>Na vodku musí být nějaký velký důvod.</i> “	Ano, tabák „ <i>Cigarety jsou drahé.</i> “	„ <i>To je těžké říct. Jak jsou prachy, tak uděláme větší nákup.</i> “
Alena	Supermarket, vaří si	Ano, jenom víno	Nekouří	Dle potřeby Jídlo a alkohol
Richard	NDC, „ <i>Tam mi dají polívku a čaj a to mi vystačí.</i> “ supermarket	Ano, v malé míře „ <i>Dám si třebaš vínko, ale to se nedá pít v také zimě.</i> “	Ano, tabák	40,- jídlo, alkohol
Zdeněk	Supermarket, vaří si	Ne „ <i>To vůbec ne.</i> “	Ano, tabák „ <i>Nakoupím si papírky a vždycky si ubalím, když chci.</i> “	Dle potřeby Jídlo, tabák, olej a benzin do pily
Jaroslav	NDC, supermarket „ <i>Koupím si většinou paštíku a tak dva rohlíky.</i> “	Ano, víno „ <i>Díky tomu jsem taky na ulici.</i> “	Ano, tabák	300,- s alkoholem, 40,- bez alkoholu
Lukáš	Supermarket, NDC „ <i>Už se mi párkrát stalo, že jsem vybíral jídlo z popelnic.</i> “	Ano, začal až po tom, co se ocitl na ulici „ <i>Piju tak vesměs všechno.</i> “	Ano, cigarety, tabák „ <i>Jak kdy. Záleží taky, kolik mám peněz.</i> “	„ <i>To se nedá říct. Někdy 500, někdy i nic.</i> “ Oblečení, jídlo, alkohol, cigarety (tabák)

Marek	„Když mám peníze, tak si zajdu na oběd.“ NDC, u známých	Ano, příležitostně „To na ubytovně se chlastalo furt. Jak jsem cítil, že ten alkohol potřebuju, zašel jsem k doktorce na ambulantní léčbu.“	Ano „Byl jsem 4 roky ve vězení, kde jsem přestal kouřit, ale jak jsem vylezl a dal si pivo, tak jsem začal znova.“	200-300,- Spodní prádlo, jídlo
Adam	N, NDC, supermarket, u známých	Ano, příležitostně, „Já jsem pivař. U kámošky jsem se naučil pít víno s kolou.“	Ano „Ted' jsem přišel 3x o tabák, tak s tím asi seknu.“	130,- za PC 100,- za cigarety, tabák, 4 piva, jídlo
Dana	Supermarket, vaří si, popelnice „Byste se divila, co lidi vyhazují.“	Ano, „Piju jenom víno. Je nejlevnější.“	Ano, „Když nejsou peníze, tak musíme sbírat nedopalky.“	80,- Alkohol, jídlo

Zdroj: Vlastní výzkum

Shrnutí indexovaných dat rámcové analýzy k výzkumné otázce č. 2: Jakým způsobem si osoby bez přístřeší obstarávají stravování?

Většina osob bez přístřeší v azylovém domě si **platí celodenní stravu** (8 respondentů). Pouze 2 respondenti si jídlo **vaří sami**. Jedenkrát za měsíc si udělají větší nákup, rozpočítají zbylé peníze a průběžně si jídlo dokupují. Osoby na veřejných prostranstvích si vaří také samy (4 respondenti). Služeb **nízkoprahového denního centra**, které poskytuje polévku zdarma, využívá 5 respondentů. K vybírání zbytků jídla z **popelnic** byli donuceni 3 respondenti. Většinou si respondenti nakupují v **supermarketech** nějaké pečivo, salámy či paštiky. V případě lepší finanční situace se 2 respondenti chodí najíst do **restaurace**. Podpory **známých** využívají 2 respondenti.

Požívání alkoholu je u většiny osob bez přístřeší na prvním místě. Někteří se díky němu dostali na ulici, jiní s ním začali až poté. V azylovém domě jsou dána pravidla ohledně alkoholu. Každé zařízení má stanovenou toleranční hranici alkoholu v krvi, kterou nesmí uživatelé překročit. Momentálně užívá alkohol 7 respondentů z azylového domu. Všichni ale udávají, že požívají **alkohol pouze v minimální míře**, protože si jsou vědomi dané toleranční hranice. Vypovídají o tom odpovědi respondentů: „*Ted' nemůžu, protože by mě vyhodili.*“, „*Alkohol piju málo, protože to mám tady zakázané.*“ nebo také „*Dám si něco málo, abych nenafoukal, to by mě*

nepustili.“ Ve výzkumném souboru se objevili 2 respondenti, kteří s pitím alkoholu přestali: „*Pil jsem, ale nic mi to neříkalo. Člověk je tím jednou nohou v ohni.*“ Pouze jeden respondent nepije alkohol vůbec a nikdy nepil. U osob žijících na veřejných prostranstvích je to podobné. Taktéž se objevil jeden respondent, který nepije alkohol vůbec. Celých 9 respondentů požívá alkohol. Rozdíl je ale v tom, že na ulici nejsou limitováni žádnými hranicemi. U 4 respondentů převažuje pití vína a u 1 respondenta pití piva.

U osob bez přístřeší, které žijí v **azylovém domě**, se nenašel žádný respondent, který by nekouřil. Celých 9 respondentů začalo s kouřením ještě dříve, než se ocitli bez přístřeší. **Na ulici** uvedla jedna respondentka, že nekouří. Zbylých 9 respondentů kouří.

Denní útrata v azylovém domě je různá. Pohybuje se v rozmezí od 40-300 korun. Mezi nejčastější produkty utrácení patří alkohol a cigarety. 2 respondenti uvedli, že si kupují cukrovinky a 3 respondenti si ještě kupují hygienické potřeby. Je zvláštní, že nákup hygienických potřeb neuvedl ani jeden respondent žijící na ulici. Tam převládá opět alkohol, cigarety a navíc ještě jídlo. Denní útrata se pohybuje v rozmezí od 40-500 korun.

4.5 Rámcová analýza - osobní hygiena

V této kapitole jsou popsána indexovaná data z oblasti osobní hygieny, která jsou opět rozdělena do dvou tabulek podle místa pobytu osoby bez přístřeší.

Vysvětlivky ke kódům:

AD – azylový dům

NDC, „domeček“ – nízkoprahové denní centrum

N – noclehárna

OD – obchodní dům

PC – počítač

Tab. č. 9: Osobní hygiena u osob žijících v azylovém domě

	Sprcha a WC	Péče o vlasy, vousy, nehty	Obstarání oblečení	Péče o oblečení
Martin	Hygienu provádí v AD	<i>Kadeřnice „Jak mi dojde sociálka, tak si zajdu k holičce.“</i>	<i>„Mám svoje. Z šatníku беру jen pracovní věci.“</i>	Využívá prádelnu v AD
Karel	Hygienu provádí v AD	<i>„Když mám vlasy moc dlouhé, tak si je seřezu nožem. Aj vousy si takhle uřežu.“</i>	Sociální šatník, AD <i>„Na normální oblečení nemám peníze.“</i>	Využívá prádelnu v AD
Petr	Hygienu provádí v AD	<i>Vlasy si nestříhá, „Na bradě mi roste pár chlupů, které si sem tam oholím.“</i>	Sociální šatník	Využívá prádelnu v AD
Josef	Hygienu provádí v AD	<i>Kadeřnice „Čekám na prachy a pak hurá k holiči.“</i>	Sociální šatník, AD <i>„Boty jsem si sehnal z adry, oblečení mám tady z azyláku.“</i>	Využívá prádelnu v AD
Alois	Hygienu provádí v AD	<i>Strojek na holení, „Vlasy mi v azyláku sjedou dohola, ať mám pak pokoj.“</i>	Sociální šatník, AD, <i>„Boty jsem našel u popelnice.“</i>	Využívá prádelnu v AD

František	Hygienu provádí v AD „To mám všechno tady, na to si potřím.“	Vlasy strojkem v AD Nehty, vousy dle potřeby	„Když mám peníze, tak si kupuju něco u Vietnanců, jinak mi dávaj tady v azyláku nebo na adře.“	Využívá prádelnu v AD
Jakub	Hygienu provádí v AD	„Když se mi zdají dlouhé, tak si zajdu k holičce.“	Obchody „Všechno si kupuju sám.“	Využívá prádelnu v AD
Kryštof	Hygienu provádí v AD	„Stříhají mě tady strojkem.“	AD „Mám jen pár věcí tady z azyláku.“	Využívá prádelnu v AD
Dominik	Hygienu provádí v AD	AD „Půjčím si strojek a sježu si celou hlavu.“	AD „Boty mám od kamarádů.“	Využívá prádelnu v AD
Tomáš	Hygienu provádí v AD	„Vlasy si nestříhám. Nechávám je dlouhé.“	„Všechno mám tady z azyláku.“	Využívá prádelnu v AD

Zdroj: Vlastní výzkum

Tab. č. 10: Osobní hygiena u osob žijících na ulici

	Sprcha	WC	Péče o vlasy nehty, vousy	Menstruace	Obstarání oblečení	Péče o oblečení
Jan	Rodina, přítelkyně	„Zajdu si někde venku nebo do domečku.“	Vlasy a vousy si stříhá „Nehty nestříhám, buď odpadnou, nebo je utrhnu.“	-----	Rodina, popelnice	„Někdy si vyperu na záchodech, jinak je vyhazuju.“
Miroslav	N „To vždycky chodím na noclehárnu nebo se oplachuju tady v laboru.“	Příroda, OD „Když už nestíháte, tak to pustíte tady.“	„To dělám všechno na noclehárně.“	-----	Sociální šatník „Chodíme na adru, ale musíme brzo, protože to tam je hned vybrané.“	Praní venku, vyhazuje
Alena	N, OD „Někdy mě pustí na noclehárnu. Jinak se vždycky opláchnu v kauflandu.“	Příroda, OD „Bud' do kauflandu nebo do globusu, jak jdu nakoupit.“	„Když jsou prachy, tak si zajdu k holičce.“	„Já už to nemám tak 9 let.“	Sociální šatník	„Když moc nemrzne, tak ho i vyperu.“

Richard	„Sprchuju se v domečku.“	Příroda, OD „Chodím hnedka kousek od stanu.“	„V domečku mám svůj strojek, takže se holím a stříhám tam.“	-----	Vlastní	„Peru si u přítelkyně na ubytovně.“
Zdeněk	NDC	„Záchod mám přímo tady v objektu nebo chodím do tesca.“	„Stříhám se na domečku.“	-----	„Co najdu. Lidi toho tolik vyhazují do popelnic.“	„Vyhazuju nebo si to nechám na práci.“
Jaroslav	NDC, N „Když je teplo, tak i v řece.“	„Na záchod chodím do obchodů, když chodím po městě.“	„Mám u sebe strojek a nehty si stříhám v domečku.“	-----	Sociální šatník	„Za 30 korun si ho vždycky vyperu v domečku.“
Lukáš	NDC, N	„Chodím hlavně do tesca.“	NDC	-----	Sociální šatník, obchody	NDC, vyhazuje
Marek	„Sprchuju se na noclehárně.“	„To chodím do hospody.“	„Mám kámošku holičku, takže chodím vždycky za ní.“	-----	Vlastní	„Prát si chodím ke kámošce, ji za to koupím prášek.“
Adam	N	„Chodím na veřejné záchody.“	„Stříhám se u kamarádky a holím se na noclehárně.“	-----	N, sociální šatník, „Když na to mám, tak si koupím.“	Kamarádka, NDC
Dana	Příroda	„To chodím do kauflandu nebo někde venku.“	Vlasy a nehty si stříhá nůžkami	„Kupuju si balík vložek a ty mi vydrží i dva měsíce. Oplachuju se v lavoru.“	„Kamarádka mi dává staré oblečení i boty.“	„Když je teplo, tak si něco vyperu, jinak to vyhazuju.“

Zdroj: Vlastní výzkum

Shrnutí indexovaných dat rámcové analýzy k výzkumné otázce č. 3: Jakým způsobem si osoby bez přístřeší zajišťují osobní hygienu?

Osoby bez přístřeší v azylovém domě nemají o **vykonávání osobní hygieny** nouzi, neboť ji provádí přímo v azylovém domě. Osoby žijící na ulici se ale potýkají s většími problémy. Na WC chodí osoby do přírody (keře, vedle stanu, kousek od boudy). Častým místem pro vykonání této potřeby se stávají obchodní domy (7 respondentů). Veřejné záchody využívá pouze jeden respondent, stejně jako hospody. Osprchovat se chodí osoby bez přístřeší na noclehárnu (6 respondentů) a do nízkoprahového denního centra (4 respondenti). V případě teplého počasí využívají také řeky či přehrady, nebo se oplachují v kbelíku s vodou. Jeden respondent se chodí sprchovat k rodině.

Péči o vlasy, nehty a vousy vykonávají uživatelé azylového domu přímo v něm. 3 respondenti z 10 čekají na dávky sociální péče a chodí ke kadeřnici. Jeden muž si to řeší po svém: „*Když mám vlasy moc dlouhé, tak si je seřezu nožem. Aj vousy si takhle uřežu.*“ Osoby žijící na veřejném prostranství si o vlasy, nehty a vousy chodí pečovat do nízkoprahového denního centra (4). S přenocováním na noclehárně se pojí také udržování hygieny, kterou tam provádí 2 respondenti. Ve výzkumném souboru se objevil jeden respondent, který se chodí stříhat ke kadeřnici, a jedna respondentka si vlasy stříhá sama. Pomocí známých využívají pouze 2 respondenti.

Osoby bez přístřeší, které jsou bez domova krátkou dobu, mají své vlastní oblečení. Nejčastější způsob **obstarávání oblečení** je u osob z azylového domu podobný jako u osob žijících na veřejných prostranstvích. Využívají především právě azylový a sociální šatník. Pokud mají respondenti nějaké peníze navíc, tak si nakupují oblečení sami v obchodech (4 respondenti). Také tady se objevuje pomoc od známých, kteří darují nějaké oblečení nebo obuv (3 respondenti). Některé osoby jsou na tom dost špatně a nemají finanční prostředky ani na nákup oblečení za symbolické peníze v sociálním šatníku, a proto vybírají oblečení a boty z popelnic: „*Co najdu. Lidi toho tolik vyhazují do popelnic.*“

Menstruace u žen představuje zvýšené hygienické návyky. Ve výzkumném souboru se objevily pouze dvě ženy žijící na veřejných prostranstvích. Jedna z nich přestala menstruovat ještě před tím, než se dostala na ulici. Druhá respondentka si nakupuje hygienické potřeby, ale nemá prostor pro vykonání potřebné hygieny. „*Kupuju si balík vložek a ty mi vydrží i dva měsíce. Oplachuju se v laboru.*“

Jednou ze služeb azylového domu je možnost využití **prádelny**, kterou uvítalo všech 10 respondentů. Polovina osob žijících na ulici vyhazuje špinavé nebo potrhane oblečení. Pokud je teplo, vyperou si nějaké oblečení v přírodě. Pouze 3 respondenti používají prádelnu v nízkoprahovém denním centru. Možnost vyprání si u známých využívají 3 respondenti.

4.6 Rámcová analýza - sexuální život

Následující dvě rámcové analýzy se zaměřují na sexuální život osob bez přístřeší žijících na veřejných prostranstvích a v azylovém domě.

Tab. č. 11: Sexuální život osob žijících v azylovém domě

	Partnerka	Pohlavní život na ulici
Martin	„Co jsem na ulici, jsem žádnou neměl.“	Ne, „Chtěl bych spíš vážný vztah.“
Karel	„Teď žádnou nemám.“	Ano, s bývalou přítelkyní
Petr	Nemá	Ne, „Nemám na to vůbec čas.“
Josef	Nemá „Chci buď novou, anebo se chci vrátit k bývalé.“	Ano, s bývalou přítelkyní
Alois	„K čemu?“	Ano, „Měl jsem jich hodně, teď mám pouze čtyři.“
František	Nemá	Ano, „Teď mám pár ženských, se kterými jenom spím.“
Jakub	„Ještě je čas.“	Ano „Mám nějaké kamarádky.“
Kryštof	Nemá	Ano, 2 roky zpátky „Nemám už tu potřebu.“
Dominik	Nemá „Nebudu si hledat hned další.“	Ne, „Já teď nechci, protože se rozvádím.“
Tomáš	„Zbytečné starosti navíc.“	Ne, 17 let zpátky „Nechci. Radši chci být sám.“

Zdroj: Vlastní výzkum

Tab. č. 12: Sexuální život osob žijících na ulici

	Partner/Partnerka	Pohlavní život na ulici
Jan	Ano	Ano, s přítelkyní
Miroslav	Kamarádka 3 roky	S kamarádkou ne Jinak ano „Když je zima, tak se k sobě jenom přitulíme.“
Alena	Kamarád 3 roky	Ne, „Už mi to nic neříká.“
Richard	„Mám přítelkyni. Zůstala na ubytovně.“	Ano, s přítelkyní
Zdeněk	Nemá „Nechci žádnou. Teď je toho plno, všude AIDS. Člověk nikdy neví.“	Ano „Nějaké jsem měl.“
Jaroslav	Nemá „Před pěti lety jsem měl přítelkyni.“	Ano, 5 let zpátky „Nechci, pudy už nejsou.“
Lukáš	Nemá „Nemám jí co nabídnout.“	Ano „Já jich každý den mám. S tím problémy nemám.“
Marek	Nemá	Ano „Mám jich několik. Nepočítám to.“
Adam	Nemá „Já bych chtěl, ale ona je vdaná a nějak se zdráhá.“	Ano „Ale málo. Když jste na ulici, nemáte takové možnosti.“
Dana	Ano „Mám svého chlapa už dva roky.“	Ano

Zdroj: Vlastní výzkum

Shrnutí indexovaných dat rámcové analýzy k výzkumné otázce č. 4: Jak vypadá jejich život po sexuální stránce?

Stálý partnerský život nemá v azylovém domě ani jeden z respondentů. Stálá partnerka je pro 1 respondenta jen starostmi navíc. Můžeme se ptát, zda je to opravdu pravda, anebo se jedná pouze o respondentovu určitou obrannou pozici. Podle pana Jakuba je na partnerku ještě dost čas. Pan Josef: „Chci buď novou, anebo se chci vrátit k bývalé.“ Je zajímavé, že osoby žijící na ulici mají ve 3 případech stálou partnerku či partnera. Osoby bez přístřeší žijící na ulici se pohybují mnohem častěji na veřejných prostranstvích, kde nachází více kontaktů a možností. Přestože nemají oproti osobám v azylovém domě v podstatě nic, s partnerským životem mají větší zkušenosti. Paní Dana uvedla, že má přítele již dva roky. Navzájem si pomáhají a jsou si oporou. Pouze

2 respondenti uvedli, že nechtějí partnerku, protože ji nemají co nabídnout a mají strach z různých infekčních nemocí. U 1 respondenta se objevila snaha o navázání partnerského života, ale bohužel se mu to prozatím nedaří: „*Já bych chtěl, ale ona je vdaná a nějak se zdráhá.*“

Sexuální kontakt během celé doby života bez přístřeší navázalo 6 respondentů z azylového domu. Jedná se především o ženy, se kterými mají pouze pohlavní styk. Jsou to kamarádky, bývalé přítelkyně nebo ženy, které znají jen krátkou dobu: „*Měl jsem jich hodně, teď mám pouze čtyři.*“ Pan Martin uvedl, že nemá zájem o vztah založený pouze na sexu, ale chtěl by spíše vážný vztah. Mezi další důvody, proč respondenti nemají pohlavní styk, patří rozvodové řízení, nedostatek času a celková nechut', kdy chtějí být raději sami. U osob bez přístřeší žijících na veřejných prostranstvích nemá pohlavní život pouze jedna žena: „*Už mi to nic neříká.*“ Je až neuvěřitelné, kolik osob bez přístřeší má pohlavní styk. Už jenom vzhledem k jejich sníženým hygienickým návykům. Pohybují se stále venku, a tím nachází nové kontakty: „*Já jich každý den mám. S tím problémy nemám.*“ Pan Jaroslav uvedl, že měl sex naposledy před pěti lety. V této době již nechce, protože už nemá sexuální pudy. Podle pana Adama není tolik příležitostí: „*Když jste na ulici, nemáte takové možnosti.*“

4.7 Rámcová analýza - budoucí život

Rámcové analýzy obsahují údaje o budoucím životě osob bez přístřeší. Jsou rozděleny na dvě tabulky, kdy tabulka č. 13 se zaměřuje na osoby žijící v azylovém domě a tabulka č. 14 se zaměřuje na osoby žijící na veřejných prostranstvích.

Tab. č. 13: *Budoucí život u osob žijících v azylovém domě*

	Myšlenky na budoucnost	Uspokojení ze života	Změna životní situace	Přání
Martin	„ <i>O budoucnosti moc nepřemýšlím.</i> “	Nespokojen „ <i>Líbí se mi, že nejsem ten smradlavý bezdomovec, ale nechci takhle skončit.</i> “	Ano, hledání práce a bydlení	„ <i>Mít pevné zázemí.</i> “
Karel	Nemá	„ <i>Vcelku jsem teďka spokojený.</i> “	Ano „ <i>Už jsem měl i sebevražedné úmysly.</i> “	„ <i>To by si přál každý, milion.</i> “
Petr	„ <i>Přemýšlím o ní každý den.</i> “	Nespokojen „ <i>Líbí se mi, že si můžu vydělat alespoň v té kuchyni.</i> “	Ano, hledání práce a bydlení	„ <i>Všechno co bylo kdysi hodit za hlavu a přijít na jiné myšlenky.</i> “
Josef	„ <i>Každý den.</i> “	„ <i>No co mám dělat?</i> “	Ano „ <i>Chci se vrátit zpátky k přítelkyni.</i> “	„ <i>Vrátit se zpátky domů.</i> “
Alois	„ <i>Moc o ní nepřemýšlím.</i> “	„ <i>Momentálně spokojený jsem.</i> “	Nechce	„ <i>Dělat zase dveřní službu.</i> “
František	„ <i>Ani ne, budoucnost mě nezajímá.</i> “	Spokojen „ <i>Mě je to jedno. Střechu a jídlo mám.</i> “	„ <i>K čemu? Nic by se nezměnilo.</i> “	Nemá
Jakub	„ <i>Ano, přemýšlím.</i> “	„ <i>Líbí se mi, že se nemusím o nic starat.</i> “	Ano, práce v Anglii	„ <i>Být zdravý.</i> “
Kryštof	Ne	„ <i>Tady mi to vyhovuje.</i> “	Nechce	„ <i>Mít klid.</i> “
Dominik	Ano „ <i>Každý normální člověk o ní přemýšlí.</i> “	Spokojen „ <i>Lepší než mrznout někde venku.</i> “	Ano, hledání práce a bydlení	„ <i>Aby všechno dopadlo dobře a vyhrabal se z toho.</i> “
Tomáš	„ <i>Někdy jo.</i> “	„ <i>Nic mi tady nechybí.</i> “	Nechce „ <i>Zatím chci zůstat tady.</i> “	Nemá

Zdroj: Vlastní výzkum

Tab. č. 14: Budoucí život u osob žijících na ulici

	Myšlenky na budoucnost	Uspokojení ze života	Změna životní situace	Přání
Jan	„Ani ne.“	Spokojen „Líbí se mi ta volnost.“	Nechce	Nemá
Miroslav	Nemá	Spokojen „Jsem svobodný.“	Nechce „Já už jsem rezignoval.“	„Vyhrát sportku.“
Alena	„Nemám kdy o ní přemýšlet.“	Nespokojena „Bylo líp.“	Nechce	„Aby to zdraví sloužilo.“
Richard	Ne „Žiju přítomností.“	Nespokojen	Ano, hledání práce a bydlení	„Být zdravý.“
Zdeněk	Ano „Dnešní budoucnost je pro mě vylej nalej.“	Nespokojen	Ano, hledání práce a bydlení	„Jsem skromný člověk, nemám přání.“
Jaroslav	Ne „Už ani ne.“	„Asi jo. Líbí se mi volný život, ale nelíbí se mi, že vás lidi odsuzují.“	Nechce „Už asi ne, prostě už nechci.“	Nemá
Lukáš	Ano „Dostal jsem garsonku od města, tak jen to vyřídím.“	Nespokojen „Vůbec, to není život.“	Ano, hledání bydlení	„Ani ne, to přijde samo.“
Marek	Ano „Chci si najít hlavně práci.“	Nespokojen „Nechci pořád někoho otravovat.“	Ano, hledání práce, ubytování v AD	„Osamostatnit se.“
Adam	Ano „Oni to vzdávají, já ne.“	Nespokojen „Nelíbí se mi to, Vám by se to taky nelíbilo.“	Ano „Prvních pět let je nejhorších, pak je to v pohodě.“	„Dostat byt, práci a normálně žít a pokud možno i tu ženu.“
Dana	„Nemám moc času o ní přemýšlet.“	„Jak kdy, třeba v zimě moc ne.“	Nechce	„Mít děti, ale to už nemůžu.“

Zdroj: Vlastní výzkum

Shrnutí indexovaných dat rámcové analýzy k výzkumné otázce č. 5: Jakou mají osoby bez přístřeší představu o své budoucnosti?

Z tabulky č. 13 a 14 vyplývá, že o budoucnosti **nepřemýšlí** 11 respondentů. Podle pana Dominika o budoucnosti přemýšlí každý normální člověk. Je zajímavé, že respondenti nepřemýšlí o budoucnosti z důvodu nedostatku času, což se objevilo

u 2 respondentů. Pro osoby bez přístřeší je podstatnější prožívání přítomnosti, než přemýšlení o budoucnosti. Ta je pro ně velmi vzdálená a nepředstavitelná.

Osoby žijící v azylovém domě jsou v 7 případech **spokojené**. V azylovém domě mají vše potřebné, nemusí se o nic starat. Objevilo se určité pohrdání osobami bez přístřeší žijícími na ulici: „*Líbí se mi, že nejsem ten smradlavý bezdomovec, ale nechci takhle skončit.*“ Podle pana Dominika je to lepší, než spát někde venku. U osob žijících na ulici je spokojenost nižší, spokojeni byli pouze 4 respondentů. Respondentům se líbí volnost a nezávislost na jiných lidech. Panu Jaroslavovi se sice volný život líbí, ale nelíbí se mu, že ho ostatní lidé odsuzují. Zbylým 6 respondentům se život bez přístřeší nelíbí. Panu Markovi se nelíbí, že musí pořád někoho obtěžovat. Pan Adam odpověděl: „*Nelíbí se mi to, Vám by se to taky nelíbilo.*“ Podle pana Lukáše se jeho situace nedá považovat za život.

Život v azylovém domě by **chtělo změnit** celkem 6 respondentů, přičemž 3 z nich v předchozí otázce uvedli, že jsou spokojeni. Změnu vidí především v hledání práce a bydlení. Pan Karel vidí změnu spíše v negativním směru: „*Už jsem měl i sebevražedné úmysly.*“ Pan Josef by se chtěl vrátit ke své bývalé přítelkyni a k dětem. Změnu životní situace nechtějí 4 respondenti. Pan Tomáš chce zůstat nadále v azylovém domě. Podle pana Františka je to zbytečné: „*K čemu? Nic by se nezměnilo.*“ Na veřejných prostranstvích o změnu nestojí 5 respondentů. Objevuje se u nich rezignace na jejich život.

Přání či sen nevedli v azylovém domě 2 respondenti. Mít zpátky domov a pevné zázemí by si přáli pan Martin a pan Josef. Pan Karel: „*To by si přál každý, milion.*“ Dále se objevila přání typu „být zdravý“, „mít klid“ a „zapomenout na vše a začít znovu.“ Na ulici nemají přání 4 respondenti. Přání byla zaměřena na výhru ve sportce (1 respondent) a na zdraví (2 respondenti). Pan Adam si přeje: „*Dostat byt, práci a normálně žít a pokud možno i tu ženu.*“ Pan Marek by se chtěl osamostatnit.

5 Diskuze

Tato práce si klade za cíl popis aspektů životního stylu u sledované subkultury osob bez přístřeší. V rámci této diplomové práce byl výzkum zaměřen na **pět aspektů životního stylu**, a to konkrétně na režim dne, stravování, osobní hygienu, sexuální život a budoucí život. Bezdomovectví je téma, které je stále aktuální, neboť osoby bez přístřeší jsou součástí našeho každodenního života. Jejich alternativní životní styl se ale výrazně odlišuje od stylu většinové konformní společnosti.

Důležitou úlohu v tomto výzkumu sehrál **předvýzkum**, který samotnému výzkumu předcházel. Díky němu byla ověřena srozumitelnost stanovených otázek a účinnost rozhovoru pomocí návodu. Díky předvýzkumu bylo zjištěno, že získání respondentů pro tuto část sběru dat nebude obtížné, a že výzkumné téma není citlivé či jinak nepříjemné pro respondenty.

Pro uchopení sledované problematiky alternativního životního stylu u osob bez přístřeší byla zvolena metoda kvalitativního přístupu jako nejlepší cesta pro sběr a analýzu dat. Kvalitativní typy výzkumu mohou mít sice nízkou reliabilitu dat, ale na druhou stranu přinášejí data s vysokou validitou, pro kterou může být tato práce ceněna. Sběr dat pomocí případových studií se jevil jako nejideálnější volba pro podrobný výzkum předem daných aspektů životního stylu u jednoho respondenta. Pro tento výzkumný záměr byla aplikována technika **rozhovoru pomocí návodu**, který jsem použila u 20 respondentů. Rozhovor pomocí návodu má zajistit, že se skutečně dostane na všechna stanovená témata. Výzkumný soubor byl rozdělen na dvě části. Polovina respondentů využívala služeb azylového domu, a druhá polovina respondentů žila bezprostředně na veřejných prostranstvích, což se ukázalo pro sběr dat a sycení výzkumných otázek jako přínosné.

Pro výzkumné záměry této práce bylo stanoveno celkem **pět výzkumných otázek**, na které práce přináší odpovědi.

V rámci výzkumné části diplomové práce byla data sesbírána celkem od 18 mužů a 2 žen, přičemž 10 mužů bylo z azylového domu a 8 mužů a 2 ženy se vyskytovaly na veřejných prostranstvích. Věkový rozsah respondentů byl od 18 do

70 let. Průměrný věk je 44 let. Průdková ⁽⁷⁴⁾ uvádí, že největší počet osob bez přístřeší je právě v produktivním věku. Nejčastěji se jednalo o **svobodné** (10 respondentů) a **rozvedené** (9 respondentů) muže a ženy. Zjištěný poměr svobodných a rozvedených osob bez přístřeší se shoduje s výsledky sčítání bezdomovců v roce 2011, kde 49% bylo svobodných osob a 38,3% osob rozvedených. ⁽⁴⁷⁾

Podle Heczkové ⁽²⁴⁾ je nejčastější příčinou bezdomovectví ztráta zaměstnání, za tímto následuje rozvod, odchod z rodiny, výkon trestu odnětí svobody, špatné hospodaření a výstup z ústavního zařízení. Z výsledků, které vyplynuly z tohoto výzkumu, je zřejmé, že nejčastější příčinou vzniku bezdomovectví je **alkohol**, což uvedlo celkem 9 respondentů, z toho 2 ženy: „*Kvůli chlastu, přišel jsem o všechno.*“ Mezi další příčiny patří ztráta zaměstnání (4 respondenti), finanční problémy (3 respondenti), ztráta bydlení (2 respondenti) či závislost na herních automatech (2 respondenti). Data z tohoto výzkumu vykazují obdobné výsledky s Mikeszovou ⁽⁵⁸⁾, která uvádí, že mezi nejčastějšími příčinami ztráty bydlení jsou závislosti na alkoholu, ztráta zaměstnání, rozchod s partnerem a návrat z výkonu trestu odnětí svobody. Podle australských výzkumů se k příčinám vzniku bezdomovectví řadí mimo jiné ještě pracovní úrazy, fyzické a sexuální násilí v rodině a období duševních nemocí. ⁽⁷⁷⁾

Nyní se věnuji diskuzi k jednotlivým výzkumným otázkám, které byly v této diplomové práci stanoveny.

Diskuze k 1. výzkumné otázce:

„Jaký je režim dne osob bez přístřeší?“

Režim dne osob bez přístřeší je velice jednotvárný a nepravidelný, obzvlášť tedy u osob žijících na veřejných prostranstvích. Pobyť v azylovém domě je dán určitými pravidly, která se musí dodržovat. Jedná se především o výdej jídla, účast na ranních setkáních, provádění úklidu a „večerka“. Ve výše uvedené tabulce č. 5 lze vidět, že 7 respondentů sleduje televizi, která pro ně představuje zábavu na převážnou část dne. U 3 respondentů z azylového domu se objevila jako odpověď úklid azylového

domu. Mezi další aktivity, které osoby bez přístřeší přes den dělají, patří četba (2 respondenti), sportovní aktivity (2 respondenti) a popíjení kávy (3 respondenti). V azylovém domě fungují tzv. **pevné aktivity**, které mají napomáhat při rozvoji nebo udržování pracovních návyků. Těmto aktivitám se věnují 2 respondenti z výzkumného souboru. Podle Isabelle Le Rouzic ⁽⁵²⁾ osoby bez přístřeší neudrží vztahy s rodiči, sourozenci ani dětmi. S tímto tvrzením mohu souhlasit, jelikož se z mého výzkumného souboru s rodinou stýkají pouze 3 respondenti. Osoby žijící na veřejných prostranstvích si svůj režim dne určují samy. Beňová ⁽⁵⁾ uvádí, že ve volném čase se osoby bez přístřeší věnují získávání finančních prostředků a hledání místa pro spánek. Zbytek dne může být vyplněn i jinými činnostmi. U mého výzkumného souboru se objevují dva typy lidí. Jeden typ má **zachovaný určitý řád**, to znamená, že si chodí nakupovat, vaří si, umývají nádobí, perou prádlo a udržují oheň. Takový režim dne udržují 4 respondenti. Druhý typ lidí se celý den jenom **poflakuje**, vybírá popelnice, chodí do sběru, nebo prosí o peníze. Z mého výzkumného souboru 4 respondenti navštěvují nízkoprahové denní centrum a 2 respondenti chodí se sběrem. Mé výsledky tímto vyvracejí, že se mnozí věnují získávání finančních prostředků. Z mého celého výzkumného souboru si pouze 6 respondentů z 20 zajišťuje finanční prostředky.

Beňová ⁽⁵⁾ také vymezuje, kde a jak člověk nocoval, protože se to následně odráží v jeho denních aktivitách. Tento výzkum se zaměřoval především na **nocování v zimě**. Všichni uživatelé azylového domu mají zaplacené ubytování vždy na celý měsíc dopředu, proto tenhle problém nemusejí momentálně řešit. Osoby bez přístřeší vyskytující se na veřejných prostranstvích to mají poněkud složitější. Z 10 respondentů žijících na veřejných prostranstvích nejčastěji tráví noc na **noclehárně** 4 respondenti. Další 4 respondenti tráví noc v **provizorních boudách**: „*Mám takovou boudičku z různých kusů dřeva a plachet.*“ Pouze 1 respondent nocuje u své přítelkyně ve **squatu** a 1 respondent tráví noc ve **stanu**: „*Přes noc musím několikrát vylézt, abych si protáhnul nohy, protože ta zima je šílená.*“ Jestliže pominou velké mrazy, přespává 1 respondent různě ve **sklepech či chodbách**: „*Spím různě, kde se dá, tam vlezou.*“

Potřebu společenského života a navazování kontaktů můžeme vidět i u osob bez přístřeší žijících na veřejných prostranstvích. Z 10 respondentů žijících na ulici tráví den

8 respondentů s někým jiným. U 6 respondentů se jedná o **kamarády** a u 2 respondentů se jedná o **známost**. Pouze 2 respondenti mají raději **samotu**, a proto den tráví sami.

Langerová ⁽⁵⁰⁾ uvádí, že osoby bez přístřeší nemají ve většině případů motivaci a chuť pracovat. Z mého výzkumu ale vyplývá, že snaha o přivýdělek převažuje u osob žijících na veřejných prostranstvích. Domnívám se, že osoby v azylovém domě v podstatě zlenivěly. Mají tam totiž vše potřebné a o víc nestojí (celkem 6 respondentů z azylového domu). Pouze 2 respondenti si přivydělávají díky **pevným aktivitám** v azylovém domě a 2 respondenti chodí se sběrem. Na veřejných prostranstvích je tomu přesně opačně, 6 respondentů má snahu o přivýdělek a 4 respondenti snahu nemají: „*Když jsem neměl peníze, tak jsem nejedl.*“ Nejčastěji si respondenti přivydělávají **sběrem kovu a papíru**, příležitostnou brigádu uvedli pouze 2 respondenti. Jiného názoru je pan Honza v dokumentárním filmu Davida Vondráčka ⁽⁵¹⁾: „*Taky mě napadlo, že bych mohl s nima dělat, ale já si vydělám víc, i na těch kontáčkách. To je jedno kde, ale vydělám si víc.*“ Objevuje se zde myšlenka toho, že osoby bez přístřeší nemusí pracovat, protože přes den **seženou více peněz** (sběr kovu, vybírání popelnic, prosení o peníze apod.) i bez toho, aby někde pracovaly.

K dalšímu zdroji příjmu, který ale nevyužívají všechny osoby bez přístřeší, patří **žebrání**. Pouze 2 respondenti z azylového domu mají zkušenosti se žebráním. Pouze si v rámci azylového domu půjčují mezi dalšími uživateli. Pan Josef nikdy nežebрал, protože: „*Mě by to asi svědomí nedovolilo.*“ Pan Karel měl na den dostatek peněz, tudíž žebrat nepotřeboval. Celkem 6 respondentů žijících na veřejných prostranstvích má zkušenosti se žebráním. K žebrání využívají místa, kde je vysoká koncentrace lidí. Pan Miroslav uvedl: „*Nikdy nežebřám střízlivý, protože bych se styděl.*“

Diskuze ke 2. výzkumné otázce:

„Jakým způsobem si osoby bez přístřeší obstarávají stravování?“

Uživatelé azylového domu mají na výběr ze dvou možností. Buď si budou platit stravu na celý den, anebo si budou vařit sami. První možnost využívá celkem 8 respondentů a druhou možnost využívají pouze 2 respondenti. U respondentů, kteří si

vaří sami, je vidět snaha o zachování si stravovacích návyků a také lepší start do života mimo azylový dům. Bodrinová ⁽⁹⁾ popisuje, že osoby bez přístřeší žijící na ulici mají nevyváženou stravu. Žijí pouze z toho, co jim kdo dá, nebo kde co najdou. S tímto výrokiem musím zčásti nesouhlasit, protože z mého výzkumu vyplývá, že 4 respondenti si **stravu vaří sami**. Nakupují si potřebné jídlo v **supermarketech** a v rámci svých možností si vaří na ohni. Dalších 5 respondentů využívá služeb nízkoprahového denního centra, kde dostávají jídlo zdarma: „*Tam mi dají polívku a čaj a to mi vystačí.*“ 3 respondenty donutila jejich situace vybírání zbytků jídla z **popelnic**. Další 2 respondenti uvedli, že se v případě lepší finanční situace občas chodí najíst do restaurace. Je ale pravda, že osoby bez přístřeší nemají plnohodnotnou stravu. Většinou si totiž kupují paštiky, salámy a nějaké pečivo, které jim samozřejmě nestačí.

Požívání **alkoholu** se podle Hrnčířové ⁽³⁴⁾ objevuje až u **86 %** osob bez přístřeší. S tímto názorem mohu souhlasit, jelikož podle mého výzkumu alkohol požívá 16 osob z celkového počtu 20 respondentů, z toho jich je 7 z azylového domu a 9 z veřejného prostranství. V azylovém domě je požívání alkoholu **omezené stanovenými pravidly**. Každý azylový dům má stanovenou tolerantní hranici alkoholu v krvi, kterou nesmí uživatel překročit. Ve výzkumu se objevili odpovědi typu: „*Ted' nemůžu, protože by mě vyhodili.*“, „*Alkohol piju málo, protože to mám tady zakázané.*“ nebo také „*Dám si něco málo, abych nenafoval, to by mě nepustili.*“ Je zde otázka, jak by s alkoholem pokračovali v případě, kdyby z azylového domu odešli. V azylovém domě byli 2 respondenti, kteří uvedli, že **alkohol nepijí**: „*Pil jsem, ale nic mi to neříkalo. Člověk je tím jednou nohou v ohni.*“ Další respondent odpověděl: „*To mi nic neříká.*“ Alkoholici představují podle Hradeckého ⁽³³⁾ časově starší generaci. Bezdomecká generace mladšího věku přiznává, že v 80 % okusilo nějakou drogu. V mém výzkumu se mi k tomuto žádný respondent nepřiznal, avšak po rozhovoru se sociálním pracovníkem se u dvou mužů zjistila zkušenost s drogami.

V oblasti **kouření** z mého výzkumu vyplývá, že z 10 osob dotazovaných v azylovém domě kouří všichni. Celých 9 respondentů začalo s kouřením již dávno předtím, než se ocitli bez přístřeší. U osob žijících na veřejných prostranstvích nekouří

pouze jedna respondentka. Nejčastěji si osoby bez přístřeší kupují tabák: „*Cigarety jsou drahé.*“

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že osoby žijící v azylovém domě utrácí denně částku v rozmezí 40-300 Kč. Nejčastějšími produkty jsou **alkohol a cigarety** (tabák). Nákup sladkostí se objevil u 2 respondentů a nákup hygienických potřeb pouze u 3 respondentů, ačkoliv si tyto potřeby musí obstarávat všichni uživatelé azylového domu sami. Denní útrata u osob žijících na veřejných prostranstvích se pohybuje v rozmezí 40-500 Kč. Opět zde záleží na tom, zda si osoby kupují pouze jídlo nebo alkohol: „*Bez alkoholu tak 40, s alkoholem 300.*“ U osob žijících na ulici se objevuje navíc ještě útrata za **jídlo**. Přestože osoby žijící na ulici také vykonávají osobní hygienu, žádný respondent neuvedl, že si kupuje hygienické potřeby.

Diskuze k 3. výzkumné otázce:

„Jakým způsobem si osoby bez přístřeší zajišťují osobní hygienu?“

Všechny osoby bez přístřeší žijící v azylovém domě, vykonávají osobní hygienu přímo v azylovém domě. Podle Beňové ⁽⁵⁾ jde u většiny lidí bez přístřeší péče o zevnějšek stranou. Průdková ⁽⁷⁴⁾ říká, že osoby bez přístřeší, které jsou na ulici krátce, se snaží udržovat hygienické návyky tak, jak byli zvyklí. Naopak osoby žijící na ulici delší dobu již o vykonání osobní hygieny nemají takový zájem. Z mého výzkumu ale vyplývá, že 6 respondentů využívá možnost osprchování se na **noclehárně** a 4 respondenti využívají služeb **nízkoprahového denního centra**. Podmínkou pro využití služeb noclehárny je totiž očištění, kterou musí provést každý uživatel, který chce na noclehárně přespat. V případě teplejšího počasí se osoby bez přístřeší chodí umývat do řek, potoků či přehrad. Jedna uživatelka uvedla, že se oplachuje na **veřejných záchodech** v obchodním domě. 1 respondent uvedl, že se chodí sprchovat k rodině a ke své přítelkyni. Sociální zařízení využívají osoby bez přístřeší v 7 případech v obchodních domech, 5 respondentů vykonává potřebu různě v přírodě, 1 respondent využívá veřejné záchody a 1 respondent chodí na toaletu do hospody. Z mých výsledků

je patrné, že osoby bez přístřeší žijící na veřejných prostranstvích, mají zájem o udržování svého vzhledu.

K vykonání osobní hygieny patří také péče o vlasy, nehty a vousy. Respondenti žijící v azylovém domě o ně pečují přímo v azylovém domě. U 3 respondentů se objevila odpověď, že chodí ke **kadeřnici**: „Čekám na prachy a pak hurá k holiči.“, „Jak mi dojde sociálka, tak si zajdu k holičce.“, „Když se mi zdají dlouhé, tak si zajdu k holičce.“ Celkem 4 respondenti si upravují vlasy **strojkem v azylovém domě**: „Vlasy mi v azyláku sjedou dohola, at' mám pak pokoj.“, 2 respondenti si vlasy nestříhají vůbec a 1 respondent si vlasy seřezává nožem. Do **nízkoprahového denního centra** chodí o své vlasy pečovat celkem 4 respondenti: „V domečku mám svůj strojek, takže se holím a stříhám tam.“ Na **noclehárně** pečují o vlasy, nehty a vousy 2 respondenti. Ve výzkumném souboru byl 1 respondent, který se chodí stříhat ke kadeřnici, 1 respondentka, která se stříhá sama a 2 respondenti, kteří využívají pomoc známých a rodiny.

Bodrinová ⁽⁹⁾ uvádí, že osoby bez přístřeší často mají mastné a zacuchané vlasy, zarudlou a nemytou kůži a nepříjemný dech. Z mého výzkumného souboru vyplývá, že osoby žijící v azylovém domě byli upraveni a osoby žijící na veřejných prostranstvích vykazují v některých případech výše uvedené znaky. Setkala jsem se ale také s respondenty, kteří byli upravenější, než respondenti žijící v azylovém domě.

Z výzkumu také vyplývá, že 3 respondenti mají **vlastní oblečení**, 10 respondentů nakupuje v **sociálním šatníku** a 7 respondentů využívá také **azylový šatník**. Pokud mají respondenti (4) větší finanční obnos, pak si nakupují **sami v obchodech**. Pomoc rodiny a známých využívají 3 respondenti. Objevili se ale také 3 respondenti, kteří získávají oblečení z **kontejnerů**: „Co najdu. Lidi toho tolik vyhazují do popelnic.“ Je pravda, že lidé vyhazují spoustu pro ně nepotřebných věcí. Osobám bez přístřeší ale přijdou vhod, proto je také vidíme často stát u kontejnerů a přehrabovat se v nich.

Menstruace u žen je spojena se zvýšenými hygienickými potřebami. V tomto výzkumu byly dotazovány dvě ženy žijící na veřejných prostranstvích. Jedna žena

vedla, že přestala menstruovat ještě předtím, než se ocitla na ulici. Druhá žena uvedla: „*Kupuju si balík vložek a ty mi vydrží i dva měsíce. Oplachuju se v lavoru.*“

Na otázku, co dělají se špinavým nebo potřhaným oblečením, odpověděla polovina osob žijících na ulici, že je **vyhazují**. U 3 respondentů je snaha o zachování si oblečení, a proto si je **perou v rukách**. Další 3 respondenti využívají služeb prádelny v **nízkoprahovém denním centru**.

Diskuze ke 4. výzkumné otázce:

„Jak vypadá jejich život po sexuální stránce?“

Isabelle Le Rouzic⁽⁵³⁾ dospěla při svém výzkumu k tomu, že osoby bez přístřeší jsou **často izolované** a mají jen omezenou síť přátel a příbuzných. Všichni její respondenti uvedli, že nemají partnerku. Pouze respondentky, se kterými hovořila, konstatovaly, že mají partnera opačného pohlaví. Co se týká partnerského života, došla jsem k podobným závěrům, protože žádný z respondentů v azylovém domě **nemá vážný partnerský vztah**. Pro pana Tomáše je stálá partnerka jen starostmi navíc: „*Zbytečné starosti navíc.*“ Tady ale přichází otázka, zda je to pravda, anebo se jedná o obrannou reakci pana Tomáše. U odpovědi na otázku, proč nemají stálou partnerku, mohlo dojít k určitému záměrnému zkreslení odpovědi, v každém případě se jedná o tabu otázku intimního charakteru, nicméně i přesto přinesla zajímavá data. Oproti těmto údajům bylo zjištěno, že osoby žijící na veřejných prostranstvích mají ve 3 případech stálou partnerku. U 2 respondentů se jedná o partnera opačného pohlaví, se kterým se seznámili až v době, kdy se ocitli bez přístřeší, 1 respondent měl partnerku již předtím. U 2 respondentů se objevila odpověď, že partnerku nechtějí, jelikož jí nemají co nabídnout. 1 respondent by stálou partnerku velice chtěl, dokonce má již o jednu ženu zájem, ale prozatím se nedokázal posunout dál: „*Já bych chtěl, ale ona je vdaná a nějak se zdráhá.*“

Jednorázové či příležitostné **sexuální kontakty** mají osoby bez přístřeší **častěji**, než stálé partnerské vztahy. V azylovém domě bylo 6 respondentů, kteří navázali sexuální kontakt během celé doby, co jsou bez přístřeší. 2 respondenti uvedli, že udržují

sexuální styk se svými bývalými partnery, 3 respondenti mají **pohlavní život s kamarádkami**: „Mám nějaké kamarádky.“, „Měl jsem jich hodně, teď mám pouze čtyři.“ Pan Kryštof měl sex s ženou naposledy před dvěma lety: „Nemám už tu potřebu.“ Mezi důvody, proč respondenti nemají sexuální kontakty, patřil rozvod, zájem o vážný vztah a nedostatek času. Pan Tomáš uvedl: „Nechci, radši chci být sám.“ Důvod, který byl pro respondenty signifikantní, byl nedostatek času, přestože nechodí do zaměstnání a celý den tráví v azylovém domě. Může se jednat také o vyhybavou odpověď. Nechtějí si připustit, že mohou dělat něco špatně a tím ospravedlňují své chování. Z výsledků výzkumu vyplývá, že osoby bez přístřeší žijící na veřejných prostranstvích mají větší zkušenosti se sexuálním životem, než osoby v azylovém domě. Důvodem může být neustálý pobyt venku, kde nacházejí stále nové kontakty. U osob žijících na ulici nenavázala sexuální kontakt pouze jedna respondentka: „**Už mi to nic neříká.**“ Zbývající respondenti nemají s navazováním sexuálních kontaktů problémy: „Já jich každý den mám. S tím problémy nemám.“, „Mám jich několik. Nepočítám to.“ Pan Adam uvedl, že sexuálních kontaktů má málo: „Když jste na ulici, nemáte takové možnosti.“ Pan Jaroslav uvedl, že měl sex naposledy před 5 lety: „Už nechci, pudy už nejsou.“ Z výsledků výzkumu tedy vyplývá, že sexuální život je častější u osob žijících na veřejných prostranstvích. Díky tomu, se některé osoby žijící na ulici mohou cítit šťastnější, než osoby žijící v azylovém domě.

Diskuze k 5. výzkumné otázce:

„Jakou mají osoby bez přístřeší představu o své budoucnosti?“

Podle Vágnerové ⁽⁸⁴⁾ je u osob bez přístřeší potlačena potřeba otevřené budoucnosti. Tyto osoby o budoucnosti nepřemýšlí a neplánují ji. Z celkového počtu 20 respondentů o budoucnosti **nepřemýšlí** celkem 11 respondentů. Opět se zde objevil u 2 respondentů nedostatek času jako důvod nepřemýšlení o budoucnosti. Podle 1 respondenta přemýšlí o budoucnosti každý normální člověk. Z těchto výsledků lze tedy říci, že pro osoby bez přístřeší je podstatnější prožívání přítomnosti, než přemýšlení o budoucnosti. Ta je pro ně velmi vzdálená a nepředstavitelná.

Vnímání životní situace lidmi bez domova je následující: v azylovém domě bylo celkem 7 respondentů, kteří jsou spokojeni se svou nynější životní situací. Můžeme říct, že v azylovém domě mají vše, co potřebují, střechu nad hlavou, jídlo, prostor pro hygienu apod. Nemusejí se v podstatě o nic více starat: „*Mě je to jedno. Střechu a jídlo mám.*“, „*Libí se mi, že se nemusím o nic starat.*“, „*Nic mi tady nechybí.*“ U respondentů žijících v azylovém domě se objevilo pohrdání vůči osobám bez přístřeší žijícím na veřejných prostranstvích: „*Libí se mi, že nejsem ten smradlavý bezdomovec, ale nechci takhle skončit.*“, „*Lepší než mrznout někde venku.*“ Pouze 4 respondentům žijícím na ulici vyhovuje jejich životní situace. Nejvíce se respondentům na tomto životě líbí **volnost a nezávislost na jiných lidech**. Osoby bez přístřeší jsou sice volné, ale nemají žádné prostředky pro normální život, díky čemuž nemají žádné možnosti. Volnost berou spíše jako absenci jakýchkoliv povinností. Nezávislost na jiných osobách je také relativní, jelikož drtivá většina osob bez přístřeší využívá sociálních služeb, což znamená, že jsou ve skutečnosti velmi závislí na jiných lidech. Zbývajícím 6 respondentům se jejich nynější situace nelíbí. Mezi uváděné důvody patřilo obtěžování jiných lidí, mrazivé počasí, „*Nelíbí se mi to, Vám by se to taky nelíbilo.*“ Ve své bakalářské práci, ve které jsem se také zabývala osobami bez přístřeší, jsem věnovala jednu baterii otázek na spokojenost osob bez přístřeší se svým způsobem života. Z výsledků vyplynulo, že nadpoloviční většina osob bez přístřeší byla spokojena se svým životem. S tímto výrokiem mohu souhlasit i nyní, jelikož se výsledky shodují s výsledky této diplomové práce. ⁽⁴⁾

V oblasti **změny životní situace** uvedlo 6 respondentů z azylového domu, že by svou situaci chtěli změnit, ačkoliv 3 z nich v předchozí otázce odpověděli, že jsou se svou životní situací spokojeni. Změna jejich situace se týká především v **hledání práce a bydlení**. U 1 respondenta se objevila negativní změna, kdy se před nedávnem pokusil o sebevraždu. Zbývajících 4 respondenti nemají zájem o změnu jejich životní situace: „*K čemu? Nic by se nezměnilo.*“ 1 respondent chce nadále zůstat v azylovém domě. U osob žijících na veřejných prostranstvích nestojí o změnu 5 respondentů. Vágnerová ⁽⁸⁴⁾ uvádí, že osoby bez přístřeší nemají snahu o změnu své životní situace. Jedná se většinou o osoby, které rezignovaly na svůj život.

Kdyby si osoby bez přístřeší mohly splnit jakékoliv **přání**, jednalo by se zejména o domov, zdraví, klid a výhru ve sportce. Pan Petr by si přál: „*Všechno co bylo kdysi hodit za hlavu a přijít na jiné myšlenky.*“ Pan Dominik má tohle přání: „*Aby všechno dopadlo dobře a vyhrabal se z toho.*“ Žádné přání nevyslovili 2 respondenti z azylového domu. Osoby žijící na veřejných prostranstvích nemají ve 4 případech **žádná přání**. U ostatních osob se objevovala přání typu: výhra ve sportce (1 respondent), být zdravý (2 respondenti), osamostatnit se (1 respondent). Pan Adam by si přál: „*Dostat byt, práci a normálně žít a pokud možno i tu ženu.*“ Paní Dana by si přála mít děti.

6 Závěr

Cílem této diplomové práce je popsat aspekty životního stylu u sledované subkultury osob bez přístřeší. Cílovou skupinu tvořily osoby bez přístřeší ve věku od 18 do 70 let. Data byla sbírána v azylovém domě a bezprostředně na veřejných prostranstvích. Dotazovala jsem se celkem 20 osob bez přístřeší, z toho 10 využívá služeb azylového domu a 10 se nachází bezprostředně na veřejných prostranstvích. Pro dosažení stanoveného cíle byla využita technika rozhovoru pomocí návodu a stanovilo se 5 výzkumných otázek, na které byla v rámci dílčích rámcových analýz poskytnuta zpracovaná primární data v podobě indexovaných dat. Ve výzkumu se zaměřuji na režim dne, stravování, osobní hygienu, sexuální život a budoucí život. Prostřednictvím tohoto výzkumu se podařilo získat mnoho cenných informací, které se týkají deskripce charakteristik a významných aspektů životního stylu osob bez přístřeší, což by kvantitativní přístup neumožnil.

Z výzkumné části této diplomové práce jsem došla k těmto závěrům. Nejčastěji se jedná o svobodné muže. Jejich průměrný věk se pohyboval okolo 44 let. Nejčastější příčinou vzniku bezdomovectví byly problémy s alkoholem.

Režim dne osob žijících v azylovém domě je dán stanovenými pravidly, která všichni uživatelé musí dodržovat. Mezi jejich nejčastější denní aktivity patří sledování televize, úklid společných prostor azylového domu, četba, sportovní aktivity, popíjení kávy a plnění povinností spojených s pevnými aktivitami v azylovém domě. U osob žijících na veřejných prostranstvích je denní režim z větší poloviny nepravidelný. Mezi jejich denní aktivity patří převážně sběr kovu, nakupování, vaření, návštěva nízkoprahového denního centra či vybírání popelnic. Noci v zimě tráví osoby bez přístřeší ve stejném počtu na noclehárně a v provizorních boudách. Mezi další místa patří squat a stan. Jestliže přestanou mrazy, pak jeden respondent nocuje různě na chodbách či ve sklepech. V oblasti společenského života a navazování kontaktů tráví osoby bez přístřeší dny s kamarády či partnery. Snaha o přivýdělek je častější u osob žijících na veřejných prostranstvích. V azylovém domě si pouze 4 respondenti přivydělávají pomocí pevných aktivit a sběrem kovu. Zkušenosti se žebráním mají

pouze 2 respondenti z azylového domu. U osob žijících na veřejných prostranstvích je zkušenost se žebráním až třikrát větší.

V oblasti stravování si více než polovina osob žijících v azylovém domě platí celodenní stravu. Osoby žijící na ulici si stravu obstarávají samy prostřednictvím supermarketů, nízkoprahového denního centra, noclehárny či popelnic. V kategorii závislostí vyplynulo, že závislost na kouření je mnohem častější než závislost na alkoholu. Alkohol užívá více než tři čtvrtiny osob bez přístřeší. V oblasti kouření byla pouze jedna respondentka, která uvedla, že nekouří. Denní útrata osob bez přístřeší je vyšší u osob bez přístřeší žijících na veřejných prostranstvích. Mezi nejčastější produkty nákupu patří alkohol, cigarety, jídlo a hygienické potřeby.

V kategorii zajišťování osobní hygieny všichni respondenti využívají sociálních služeb – azylový dům, nízkoprahové denní centrum a noclehárna. O vlasy, nehty a vousy pečují respondenti z azylového domu přímo v něm. Osoby žijící na ulici chodí do nízkoprahového denního centra a ke kadeřnici. Objevilo se také několik respondentů, kteří si vlasy neupravují vůbec. K nejčastějším způsobům obstarávání si oblečení patří sociální a azylový šatník. Menstruaci řeší respondentka tím, že si nakoupí potřebné hygienické potřeby, které ji vydrží na dva měsíce. Hygienu provádí v kbelíku s napuštěnou vodou. Více než polovina osob bez přístřeší si nechává své oblečení prát v zařízeních sociálních služeb.

V oblasti sexuálního života vyplynulo, že drtivá většina osob bez přístřeší nemá vážný partnerský vztah. Sexuální kontakty mají častěji osoby žijící na veřejných prostranstvích.

O budoucnosti nepřemýšlí více než polovina osob bez přístřeší. S nynější životní situací jsou více spokojeny osoby žijící v azylovém domě. Více než polovina osob bez přístřeší by svou situaci chtěla změnit. Změnu vidí především v hledání zaměstnání, bydlení a rodiny. Co se týče vyslovení přání, pak z větší poloviny respondenti přání měli. Pověštinou se týkala financí, zdraví, klidu, domova apod.

Na základě provedené rámcové analýzy a interpretace dat byly indukovány tyto teoretické koncepty:

1. Režim dne má více než polovina osob bez přístřeší pravidelný.

2. Více než polovina osob bez přístřeší se stravuje v zařízeních sociálních služeb.
3. Více než polovina osob bez přístřeší si zajišťuje osobní hygienu v zařízeních sociálních služeb.
4. Osoby bez přístřeší neudrží vážné partnerské vztahy.
5. Osoby bez přístřeší žijící na veřejných prostranstvích jsou sexuálně aktivnější než osoby žijící v azylovém domě.
6. Více než polovina osob bez přístřeší nepřemýšlí o své budoucnosti.
7. Více než polovina osob bez přístřeší je spokojena se svou nynější životní situací.

Závěrem mohu konstatovat, že se podařilo zmapovat signifikantní aspekty životního stylu osob bez přístřeší, a že bezdomovectví naplňuje charakteristiky alternativního životního stylu jako varianty spokojeného bytí.

7 Seznam informačních zdrojů

1. BALOGOVÁ, B., MATULAY, S., MATULAYOVÁ, T., et al. *Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie*. 1. vyd. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove, 2003. ISBN 80-8068-183-X.
2. BALDWIN, CH. *The effects of alternative lifestyle*. [online]. [cit. 05.04.2013]. Dostupné z: http://www.ehow.com/list_6880471_effects-alternative-lifestyles.html.
3. BARTÁK, M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I. Bezdomovství v zrcadle veřejné politiky*. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2004. ISSN 1213-8096.
4. BENDOVIÁ, K. *Subjektivní vnímání nabídky sociálních služeb pro osoby bez přístřeší touto cílovou skupinou*. Bakalářská práce, 2011. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Alena Kajanová.
5. BEŇOVÁ, N. *Bezdomovci, ľudia ako my*. 1. vyd. Bratislava: Proti prúdu, 2008. ISBN 978-80-969924-1-6.
6. BUCHTOVÁ, B. a kol. *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. ISBN 8024790068.
7. BULISOVÁ, J. *Ottova všeobecná encyklopedie*. Svazek 2. 1. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2003. ISBN 80-7181-959-X.
8. BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-754-5.
9. BODRINOVÁ, M. *Problematika bezdomovství v Ústí nad Labem a v Českých Budějovicích*. České Budějovice, 2003. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Lucie Kozlová.
10. COSTANZA, R., FISHER, B., ALI, S. et al. *An integrative approach to quality of life measurement, research and policy*. [online]. [cit. 05.04.2013]. Dostupné z: <http://sapiens.revues.org/169#authors>.
11. CROSSMAN, A. *Labeling Theory*. [online]. [cit. 04.04.2013]. Dostupné z: http://sociology.about.com/od/L_Index/g/Labeling-Theory.htm.

12. ČERVENKA, J. *Co to je životní úroveň*. [online]. [cit. 04.12.2012]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=113&lst=108>.
13. DANICS, Š., DUBSKÝ, J., KAMÍN, T. a kol. *Základy sociologie a politologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-7380-225-7.
14. DUFFKOVÁ, J., URBAN, L., DUBSKÝ, J. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-123-6.
15. EDGAR, B., MEERT, H. *Fourth Review of Statistics on Homelessness in Europe. The ETHOS Definition of Homelessness*. Brusel: FEANTSA, 2005. ISBN 9075529503.
16. *European consensus conference on homelessness: policy recommendations*. [online]. [cit. 04.04.2013]. Dostupné z: <http://www.socialinnovationeurope.eu/magazine/local-development-and-communities/articles-reports/european-consensus-conference>.
17. FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
18. FITZPATRICK, S., KEMP, P., KLINKER, S. *Bezdomovství, Přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2004. 96 s. ISBN 80-86625-15-X.
19. FOJTÍKOVÁ, P. *Význam psů v životě bezdomovců*. In: *Kontaktní práce*. 1. vyd. Praha: Národní vzdělávací fond, 2010. ISBN 978-80-86728-42-1.
20. FRANKL, V. E. *A přesto říci životu ano*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-848-8.
21. FRANKOVÁ, A. *Legislativa s dávkami pro bezdomovce počítá*. [online]. 15.12.2010. [cit. 04.04.2013]. Dostupné z: <http://www.munimedia.cz/prispevek/legislativa-s-davkami-pro-bezdomovce-pocita-577/>.
22. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-124-4.
23. GIRTLER, R. *Okrajové sociální kultury*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2728-2.

24. HECZKOVÁ, EDUARDA. *Bezdomovci a my*. [online]. [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/292>.
25. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
26. HEŘMANOVÁ, E. *Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu*. [online]. [cit. 05.04.2013]. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/09101219Hermanova%20-%20OK%20upravena%20studia.pdf>.
27. HIML, P. *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. s 18. století*. 1. vyd. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-917-3.
28. HORÁČKOVÁ, D. *Co to je well-being, ... plus pár poznámek....* © 2013 [online]. [cit. 10.03.2013]. Dostupné z: <http://www.dagmarhorackova.cz/filosofie-zivotni-styl-well-being-pohodove-byti-/>.
29. HORÁKOVÁ, M. *Současné podoby bezdomovectví v České republice. Pilotní sonda*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997. ISBN nevedeno.
30. HRADECKÝ, I. *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006*. 1. vyd. Praha: Naděje, 2006. ISBN nevedeno.
31. HRADECKÝ, I. *Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor* [online]. [cit. 05.04.2013]. Dostupné z: www.nadeje.cz/vz/kbvp_tz2006.pdf.
32. HRADECKÝ, I. *Profily bezdomovství v České republice. Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé*. [online]. [cit. 10.04.2013]. Dostupné z: <http://nadeje.cz/vz/pslvakj05cz.pdf>.
33. HRADECKÝ, I., HRADECKÁ, V. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN nevedeno.
34. HRNČÍŘOVÁ, D. *Bezdomovectví a jeho zdravotně-nutriční aspekty*. [online]. [cit. 30.04.2013]. Dostupné z: http://www.tigis.cz/dmev/DMEV_4_06/PDF/Hrncirova_web.pdf.
35. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

36. IGARIOVÁ, E., SOBEK, P. *Sociální deviace a sociálně patologické jevy z hlediska bezdomovectví*. [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://www.kpsv.fsvaz.ukf.sk/PhD%20konf%202010/SUBORY/PDF/48_Igariova-Sobek.pdf.
37. *Informativní poznámka: evropská konsenzuální konference o bezdomovectví*. [online]. [cit. 05.04.2013]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6407&langId=cs>.
38. JANATA, Z., KOTÝNKOVÁ, M. K bezdomovství a možnostem jeho prevence. Homelessness and possible preventive action. *Sociální politika*. 28/2002, č. 11, s. 3 - 6.
39. JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů*. 1. Vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3679-2.
40. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1307-5.
41. KOZÁKOVÁ, J. (1997/1998): "Bezdomovství" - specifická forma bydlení a životního stylu. *Geografické rozhledy*. 1997/1998, č. 3, s. 85 - 88. ISSN 1210-3004.
42. KRAUS, B. *Člověk-prostředí-výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2.
43. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
44. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví: současné poznatky a perspektivy léčby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, ISBN 80-7178-551-2.
45. KOTÝNKOVÁ, M. 2003. Trendy v prevenci bezdomovectví. In: *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha: Naděje, 2003. ISBN 80-86451-05-4.
46. KOTÝNKOVÁ, M. *Sociální ochrana chudých v České republice*. 1. Vyd. Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1302-7.

47. KUBALA, O. *Výsledky sčítání bezdomovců*. [online]. 21.09.2012. [cit. 11.11.2012]. Dostupné z:
http://www2.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu.
48. KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-048-8.
49. KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-080-1.
50. LANGEROVÁ, L. *Bezdomovectví jako sociální fenomén naší doby*. České Budějovice, 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Vladimír Vurm.
51. *Láska v hrobě*. [Love in the grave] [dokumentární film]. Režie: David VONDRÁČEK. ČR, Asociace českých filmových klubů, 2012.
52. LE ROUZIC, I. *From Precariousness to Disaffection: The homeless in Prague*. [online]. [cit. 05.03.2013]. Dostupné z:
<http://www.cereview.org/99/21/lerouzig21.html>.
53. LE ROUZIC, I. *Z nejisté situace k antipatiím: Dnešní bezdomovci v Praze*. [online]. [cit. 30.04.2013]. Dostupné z:
<http://www.blisty.cz/files/isarc/9911/19991119d.html>.
54. MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
55. MAREŠ, P. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. [online]. 2000, č. 3, [cit. 25.11.2012]. ISSN 0038-0288. Dostupné z:
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/028583b8ba8110c76a6ae9d260c5c0374e096283_376_285MARES.pdf.
56. MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi – Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

57. MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 3. Vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-7367-825-8.
58. MIKESZOVÁ, M. *Příčiny bezdomovství v ČR*. [online]. 30.04.2011. [cit. 29.04.2013]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=379&lst=105>.
59. MIKULÁŠEK, O. Realita? Fikce? – Příběh! Narativní (postmoderní) východiska v kontaktní práci a psychoterapii s lidmi bez domova. In: *Kontaktní práce*. 1. vyd. Praha: Národní vzdělávací fond, 2010. ISBN 978-80-86728-42-1.
60. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Minimální mzda od 1.1.2013*. [online]. 6.11.2012 [cit. 14.01.2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/13833>.
61. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pomoc v hmotné nouzi*. [online]. [cit. 04.04.2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>.
62. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Sociální služby*. [online]. [cit. 20.11.2012]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9>.
63. MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In: *Sborník studijních textů: Profesionální dovednosti terénních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. 307 - 326 s. ISBN 978-80-7368-503-4.
64. MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace*. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0279-2.
65. NOVÁKOVÁ, M. *Představujeme 5 alternativních životních stylů*. [online]. 26.03.2012. [cit. 06.01.2013]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/teens/slusne/_zprava/alternativni-zivotni-styly--1037187.
66. NOVÝ PROSTOR. *Poslání NP*. [online]. [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://novyprostor.cz/poslani.html>.
67. NEDĚLNÍKOVÁ, D., POLÁČKOVÁ, L., DOSOUDILOVÁ, K. a kol. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. [online]. [cit. 04.01.2013]. Dostupné z: http://projekty.osu.cz/metakor/dok/met_prirucka_tsp.pdf.
68. ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, G. a kol. *Sociální patológia*. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2001. ISBN 80-224-0685-6.

69. OROSOVÁ, O., SARKOVÁ, M., KATRENIÁKOVÁ, Z. a kol. Sociálna inteligencia, sociálna kompetencia – definície a prístupy v ich skúmaní. *Československá psychologie*. Košice: Ústav humanitných vied Prírodovedeckej fakulty, 2004, 48/(4), s. 306-315. ISSN 0009-062X.
70. OYEN, E. Homelessness. In: *Poverty: An International Glossary*. 2. vyd. United Kingdom: Zed Books LTD, 2007. ISBN 9781842778234.
71. PĚNKAVA, P. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Praha, 2010. Rigózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Kristina Koldinská.
72. POLIS. *Sociální exkluze (vyloučení)*. [online]. [cit. 12.11.2012]. Dostupné z: <http://epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=9>.
73. POTŮČEK, M. *Cesty z krize*. 1. Vyd. Praha: Slon, 2011. ISBN 978-80-7419-057-5.
74. PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
75. SOCIÁLNÍ PRÁCE. *Patologické hráčství*. [online]. 14.07.2008. [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/patologicke-hracstvi/>.
76. *Sociálně patologické jevy a současná společnost*. [online]. [cit. 02.04.2013]. Dostupné z: <http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/pedagogicka-fakulta/centrum-celozivotniho-vzdelavani/univerzita-3-veku/Documents/Sociálně%20patologické%20jevy%20a%20současná%20společnost%20-%20přednáška%20prof%20%20Krause%20pro%20U3V.pdf>.
77. SWAGS FOR HOMELESS. *Homeless aussies*. [online]. © 2007 [cit. 04.02.2013]. Dostupné z: http://swags.org.au/homeless_aussies.html.
78. ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4.
79. TAVEL, P. *Zmysel života podľa V. E. Frankla*. Bratislava: Iris, 2004. ISBN 80-89018-81-5.

80. *The definition of lifestyle is all encompassing*. [online]. [cit. 05.04.2013]. Dostupné z: <http://www.megahealth-lifestyle.com/definition-of-lifestyle.html>.
81. URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. 1. vyd. Praha, Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2493-5.
82. VAŽUROVÁ, H., MÜHLPACH, P. *Kvalita života*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3757-7.
83. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.
84. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
85. VÚPSV. *Výroční zpráva o činnosti a hospodaření Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v.v.i. za rok 2011*. [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vyrocka_VUPSV-2011.pdf.
86. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0042-5.
87. YALOM, I., D., *Existenciální psychoterapie*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-147-6.
88. *Zachránce Čtvrťka skočil z okna ubytovny a napadl lékaře*. [online]. 04.01.2008. [cit. 10.01.2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/muz-z-popela-cy5-/domaci.aspx?c=A130205_170944_hradec-zpravy_tuu.
89. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.
90. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění.
91. Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.
92. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon - stav k 31.7.1965.
93. ZAMOUŘILOVÁ, K. *Muž z popela bojuje se zimou. Už spálil boty, matrace i deky*. [online]. 6.2.2013. [cit. 07.02.2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/muz-z-popela-cy5-/domaci.aspx?c=A130205_170944_hradec-zpravy_tuu.

8 Přílohy

8.1 Rozhovor pomocí návodu

8.1 Rozhovor pomocí návodu

Osobní údaje

- Pohlaví
- Věk
- Rodinný stav
- Aktuální místo pobytu
- Jaká byla příčina toho, že jste se ocitl na ulici?
- Jak dlouho jste na ulici?

Režim dne

- Můžete mi popsat, jak vypadá průběh Vašeho dne?
- Kdy ráno vstáváte?
- Kdy chodíte spát?
- Kde trávíte noci v zimě?
- S kým trávíte den?
- Prosíte někdy o peníze?
- Máte snahu si nějak přivydělat?

Stravování

- Co jíte?
- Jak si obstaráváte jídlo?
- Pijete alkohol? Pil jste alkohol ještě předtím, než jste se ocitl na ulici?
- Kouříte? Kouřil jste ještě předtím, než jste se ocitl na ulici?
- Kolik peněz denně utratíte?
- Když máte nějaké peníze, co si za ně jdete koupit?

Osobní hygiena

- Využíváte možnosti sociálních služeb (sprcha, WC)?
- Pokud ne, kde se myjete?

- Ženy: Jak to máte s menstruací?
- Jak řešíte stříhání vlasů, nehtů či vousů?
- Kde berete oblečení a obuv?
- Staré oblečení vyhazujete nebo si chodíte někam prát?

Sexuální život

- Máte partnera/partnerku?
- Žijete spolu sexuálním životem?
- Měl jste sex od doby, co jste se ocitl na ulici? Pokud ne, proč?

Budoucí život

- Přemýšlíte někdy o budoucnosti?
- Jste spokojen se svou životní situací?
- Co se Vám na ní líbí?
- Co Vám na ní vadí?
- Chtěli byste svou životní situaci změnit? Jak?
- Máte nějaké přání, sen?